

UDK 811.163.42'373.21
811.163.42'282(497.5-3 Orahovi Do)
Izvorni znanstveni članak
Rukopis primljen 26.IX.2011.
Prihvaćen za tisak 13.I.2012.

Domagoj Vidović
Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb
dvidovic@ihj.hr

TOPONIMIJA SELA ORAHOVI DO U POPOVU

U radu se, na temelju terenskoga i arhivskoga istraživanja, obrađuje oko 300 toponima sela Orahovi Do u južnome dijelu Popova. U prvome se dijelu rada iznosi osvrt na demografske prilike. Navedeno je područje bilo izloženo velikim migracijama stanovništva zbog kojih ondje danas živi dvadeset puta manji broj stanovnika nego koncem 15. st. U drugome se dijelu rada iznosi mjestopis Orahova Dola i podatci o mjesnim rodovima. U trećemu se dijelu obrađuje mjesna toponimija u kojoj prevladavaju antroponimni toponimi.

1. Uvod

Selo *Òrahovì Dô* smješteno je u južnome dijelu Popova, područja u neposrednome dubrovačkom zaleđu (*locus in retroterra Ragusii*), uz povijesnu granicu Dubrovačke Republike i Osmanlijskoga Carstva, tj. uz današnju hrvatsko-bosanskohercegovačku granicu¹, koja neprirodno razdvaja južni dio Popova od susjednoga Dubrovačkoga primorja. Prodolina koja povezuje ta dva povijesnim usudom razdvojena područja, koja se prostire od Zavale do orovskoga Poselja naziva se *Dùbrava*, a na nju se nastavlja prodolina *Cřno* do Loznice. Navedenim je prodolinama prolazio srednjovjekovni karavanski put iz Bosne u Slano (čiji je smjer vidljiv i dan-danas).

Orahovi Do je, poput većina naselja u južnome dijelu Popova, selo zbijenoga tipa, s uskim ulicama koje razdvajaju seoske cjeline (tzv. mahale), a kame-

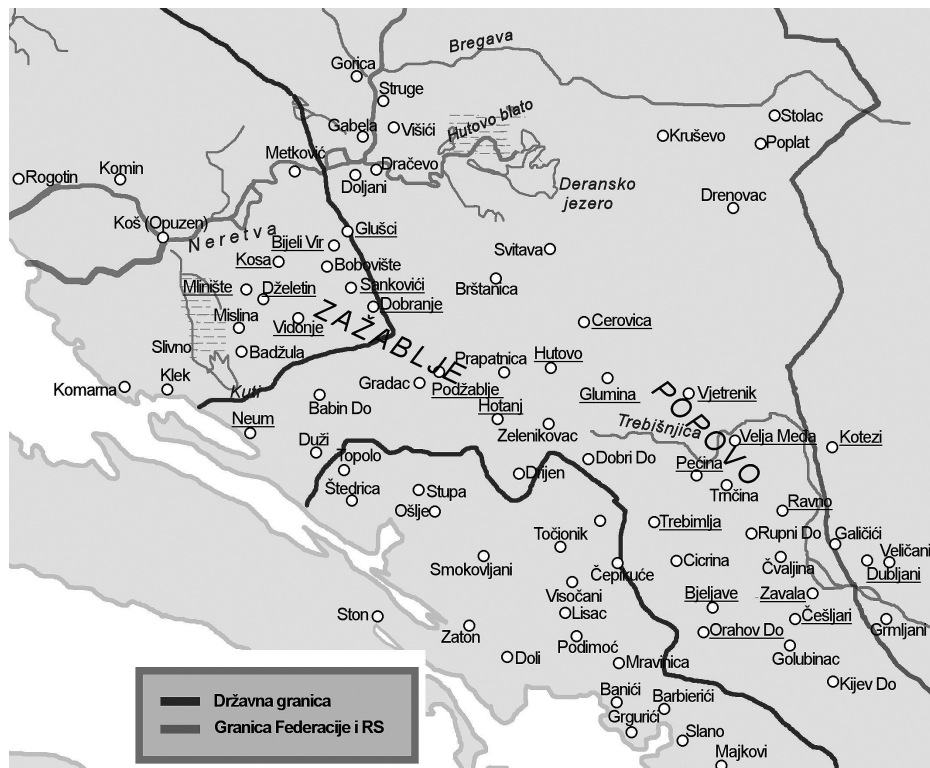
¹ Orahovi Do danas administrativno pripada Općini Ravno u Hercegovačko-neretvanskoj županiji.

ne kuće, koje su prežitek izvornoga popovsko-primorskoga graditeljstva, imaju iznimnu kulturno-povijesnu, spomeničku i etnografsku vrijednost. Orahovu Dolu pripadaju i zaseoci *Bjeljave/Plitki Do* i *Grabovi Do* u kojima su Orovci (Bjeljave) te Trebinjci i Ravnjani (Grabovi Do) imali svoja ispasišta.

Orahovi Do je tijekom svoje prošlosti bio jedno od većih popovskih naselja. Jezične prežitke ranoga naseljavanja valja tražiti već u imenu prodoline *Dubrave* koja je bila upravnim i duhovnim središtem čitavoga Popova. Dubravom su stari Slaveni označivali listopadnu šumu koja je za njih imala i mitološko značenje. Dub je, naime, u slavenskoj mitologiji označen kao sveto drvo. Tragovi su se tih vjerovanja održali gotovo do danas, što zorno pokazuje činjenica da su se pod dubovima održavali seoski zborovi do najnovije-ga doba, a tijekom osmanlijske okupacije ondje su se nahodila i oltarišta. Zanimljivo je da se na istočnome obodu Dubrave nalazi brdo *Třšteník/Trěšteník* (osl. *trěskъ* ‘grom’) koje upućuje na kult Peruna Gromovnika u koji se pretočilo štovanje sv. Vida, sv. Jurja, sv. Ilije, ali i sv. Mihajla/Mihovila. U Dubravi tako nalazimo dva toponima motivirana mogućim ruševinama crkava posvećenih svetcima u čiji se kult pretakalo Perunovo štovanje. Prvi je toponim *Miljavā/Miljeva crkva* (u ranijim zapisima *Miholja crkva*) u Zavali nad ulaskom u prodolinu Dubravu, na brdskome pristranku iznad Zavale, na kojoj je po predaji (koju arheološka istraživanja tek trebaju potvrditi) postojala katolička crkva sv. Mihajla/Mihovila. Drugi je toponim *Īlijino brdo*. Naime, mjesni neverini popraćeni grmljavinom, koje Orovci promatraju s padina Ilijina brda (popovska uzrečica kaže: *Gromom bije Gromovnik Ilija, vatrom pali Ognjena Marija, pomaže im sveti Pantelija*), dolaze s Tr(e)štenika. Crkva sv. Ilije spominje se u osmanlijskim popisima (iako ne i u katoličkim vrelima) te se možda nalazila upravo na Ilijinu brdu napogled mogućemu Perunovu svetištu. Na postojanje bi pak drugoga sakralnog sklopa u Dubravi mogli upućivati toponimi *Crno* (prodolina jugoistočno od Orahova Dola) i *Bjeljave* (toponim označuje i naselje koje se naziva i Plitki Do, ali i zaravan između zaseoka Bjeljave i Grabovi Do u zaleđu Ilijina brda) koji bi mogli, uz nužne ograde jer odrazi slavenske mitologije u hrvatskoj toponimiji nisu sustavno obrađeni, upućivati na *Crniboga* i *Bjeliboga*.

U Orahovu Dolu 1691. godine rođen je Nikola Bošković, otac jednoga od najpriznatijih hrvatskih znanstvenika Dubrovčanina Ruđera Boškovića. Upravo su mnoge bezbroj puta ponovljene neistine povezane s navodnim nehrvatskim podrijetlom samoga Ruđera Boškovića (ili don Ruže, kako mu tepaju suzavičajnici) te činjenica da danas u tome selu bogate kulturno-povijesne i graditeljske baštine koje je iznjedrilo i dva biskupa živi samo 18 stalnih stanovni-

ka potaknule na pisanje ovoga rada. Možda je ovo bio i posljednji trenutak da se zabilježi i tako očuva bogata toponomastička baština ovoga sela.²

Zemljovid 1. Zažablje i Popovo te njihovo neposredno okruženje³

2. Važnije jezične značajke mjesnih govora i starija jezični slojevi okamenjeni u mjesnoj toponimiji

Kako sam mjesne govore u Zažablju i Popovu obradio u prethodnim radovima, izdvojiti ću samo nekoliko bitnih jezičnih značajka važnih i za rekonstrukciju predmigracijske slike mjesnih govora.

² Rad je nastao na temelju mojih višekratnih terenskih istraživanja tijekom 2010. i 2011. u suradnji sa Stanislavom Vukorepom. Znanje pojedinih ispitanika (ponajprije Marinka Kristića, ali i Nikole i Anice Kristić, Tihomira Andrića, Boška Jovića, Stanka Pandže, Ive Potrebece te Pere i Ruže Tomićića) uvjerilo nas je da uzrečica kako svaki kamen ima svoje ime nije mrtvo slovo na papiru.

³ Zemljovide je u ovome radu izradio Branimir Brgles na čemu mu ovom prigodom zahvaljujem. Podcrtana su naselja u kojima sam obavio dijalektološka istraživanja.

Mjesni govori u Zažablju i Popovu svrstavaju se u skupinu novoštokavskih ijekavskih govora, no u njima su, ponajprije zbog izoliranosti navedenoga područja, ušćuvane neke naglasne, fonološke, morfološke i sintaktičke značajke koje bacaju novo svjetlo na dosadašnju podjelu štokavskih dijalekata.

Na fonološkoj je razini bitno da se *jat* u dugim slogovima izgovara dvosložno (*cìjĕv*, *mĭjĕh*, *lĭjĕk*, *bijĕlo*)⁴, a kratki *jat* daje *je* (*bjĕzat*, *vĕĕtar*). U mjesnim su govorima, poglavito onima bližim rijeci Neretvi i moru, česti ikavizmi (od kojih su poneki i veoma stari), a ima i nešto ekavizama (prije svega u skupu **rĕ*: *brĕgovi*, *grĕhòta*, *vrĕća*, *rĕćica*)⁵. U govoru su prisutni i hiperijekavizmi kao što su *Spljĕt* (< *Split*), *mĭĕrĭs* (: psl. **myrĭ*), *sijĕrnica* (< psl. **syĭrĭ*), pa čak i *klijĕkat* (engl. *to click* ‘pritisnuti gumb na mišu’) i *bljĕcat* (< *blic* ‘dodatak fotoaparatu koji proizvodi svjetlost za snimanje pri slabijem osvjtljenju’ < njem. *der Blitz*). Provedbom 3. jotacije fonemski je sustav mjesnih govora obogaćen za dva nova fonema – *ś* (*śĕtlo*, *śĕtovat*) i *ź* (*kòźi*, *ùźašit*, *źĕnica*). Fonem *ś* mogao je nastati u riječi nastalih od psl. korijena **kyslĭ* (*kĭśeo/kĭśel*, *kĭśelina*), pa čak i posve neočekivano u antroponimiji (bilježim osobne nadimke *Ĭśòla* i *Kòśa*). Primjere za treću jotaciju nalazimo i u primjerima *bljĕčve* (< dalm. **vittea* < lat. *vitta* ‘vrpca’), *òblje* i *pljĕsma*⁶ te *Šćĕpo* (grč. *Stĕphanos*; lat. *Stephanus*) uz uobičajene primjere u ijekavskim govorima kao što su *đĕvòjka* ili *ĕĕrati*. Neobična je pak činjenica da se na čitavome području druga jotacija u skupinama *blj*, *mlj*, *plj* i *vlj* nepotpuno provodi ili se uopće ne provodi (*zàgrabjena*, *zĕmja*, *snòpje*, *divjĭ*), slično kao u susjednim čakavskim i novoštokavskim ikavskim govorima. Stara jotacija nije provedena ni u prilogu *vĕt* ‘već’ (< psl. **vĕtĭb*), a arhaizmom se može smatrati i čuvanje *t* u glagolu *obĕtat* (< psl. **obvĕtati*). U Popovu se razvilo sekundarno *h* (*h* se inače uglavnom gubi ili zamjenjuje *s*, *f*, *v*, *j*, *kʹ* ili *g*, a često i otpada), koje je često »u krajevima gdje proces gubljenja ovoga zadnjonepčanog konstriktiva nije bio dosljedan« (Peco 1986: 96), i to u temeljnome hrvatskom leksiku (*hudòvica* < psl. **vĕdova*, *hĭĕda* < psl. **rĕdja*, *hĭrvat se* < psl. **rĕvati*, *hĭzat* < psl. **rĕzati*), posuđenicama iz tur-

⁴ Kod Bošnjaka u Dubravama, ali i u Višićima, Dubravici kod Sjekosa i u Rabranima u Gornjemu Hrasnu prevladava jednosložni izgovor. Dvosložni je izgovor razmjerno novijega postanja (*usp.* Halilović 1996: 74–82). U ostatku teksta naglasak na *jatu* bilježim na način koji je uobičajen u suvremenim hrvatskim rječnicima.

⁵ Naišao sam na dva primjera u kojima je kratko **rĕ* dalo *rje*: *sĭjĕća* u Vidonjama i *vĭjĕmena* u Hutovu. U povijesnim se vrelima i popovski zaselak Brestica pisao *Brjestica*, no upitno je kako se to ime izgovaralo.

⁶ Zanimljivo je da iste primjere nalazimo i u nekoć ikavskoj, a danas posve ijekaviziranoj Gabeli, na desnoj obali Neretve.

⁷ Hrašnjani su u Zažablju prepoznatljivi po izgovoru *ik* (< *ih*) akuzativa osobne zamjenice za 3. lice. Takav je izgovor pak posve uobičajen u Gornjoj Hercegovini.

skoga (*hâdet* < tur. *âdet*, *hât* < tur. *at*), pa čak i u antroponimijskome (neslužbene inačice svetačkoga imena *Ante/Anto* i *Ilija: Hânto* < lat. *Antonius*, *Hilija* < lat. *Elias* te osobni nadimak *Hâga* < *aga*) i toponimijskome sustavu (*Hòrahovî Dô* : orah, *Hilijino Pòlje*).⁸ Stezanjem su nastali likovi *Òrovac* (< *Orahovac*) i *Dobròvo* (< *Dobrahovo*). Sekundarno *f* nalazimo u primjeru *krüf*, potom u arhaizmu *fêdo* (usp. stsl. *vetъhъ* ‘star’), na mjestu skupine *hv-* (*fâla*, *sfâtit*), a inače se u mjesnim govorima najčešće gubi (usp. prezime *Vrâdilović* > *Fradilović* ili osobno ime *Vrânka* > *Franka*).

Fonem *ʒ* očuvan je u Popovu uglavnom u antroponimiji i toponimiji (*ʒórko* : neslužbena inačica osobnog imena Juraj, *Lažàreti* : toponim u Dubrovniku, *ʒàvala* : rjeđe potvrđena inačica ojkonima *Zàvala*), ali i u općemu leksiku (*brònzîn* ‘lonac’, *ʒòra* ‘zora’, *ʒùnzara* ‘vrsta muhe’).

Stariji je prezentski nastavak *-u* za prvo lice jednine očuvan u glagola *mòlit* (*mòlju/mòljū*), **veljeti* (*vèlju/vèljū*), *vîdet* (*vîđu/vîđū*), *zapòvidet* (*zapòvidū/zapòvidū*) i *žèljet* (*žèlju/žèljū*), a nađodim ga i u prefigiranom glagolu *užèljet se* (*užèlju/užèljū*).⁹

Potom ističem povijesne potvrde pojedinih ojkonima u Popovu i susjednome Zažablju. Današnje selo *Golubinac* u Popovu prvi put se u povijesnim vrelima spominje 1285. kao *Golubinez* (Vego 1957: 40), koncem 13. st. bilježimo i toponime *Orašec* (danas Orašac u Dubrovačkome primorju) i *Orahovec* (danas *Orahovi Do* u Popovu; Lučić 1988: 227, 265). Pri bilježenju ojkonima ne smijemo zanemariti mogućnost da je riječ o pisarskoj pogriješi ili da je pisar podrijetlom iz krajeva u kojima je sufiks *-ec* uobičajen te se još u 13. st. poluglas ostvarivao između *e* i *i*, pa je postojanje sufiksa *-ec* u tvorbi povijesnih toponima u Bosni i Hercegovini dvojbeno. Ipak, postojanje toponima *Kòsec* u Dubravici kod Neuma otvara daljnja pitanja. Naime, toponim se ne spominje u povijesnim vrelima (*Kosec* je jedno brdašce), ne donose ga ni vojni zemljovid, tako da na njegov nastanak nije mogao utjecati nikakav zapis. Toponim se teško može objasniti razjednačivanjem samoglasnika jer u mjesnoj toponimiji nisam naišao ni na jedan takav primjer. Najvjerojatnijim mi se čini da je i u popovskim govorima i nakon srednjovjekovlja uščuvan šva kao u dijelu crnogorskih govora. Toj pretpostavci u prilog idu i dvostruki likovi za pojedine topo-

⁸ Sekundarno *h* bilježimo i na neumskome području. Tako je današnje selo *Ālino Pòlje* za-bilježeno i kao *Hilino Pòlje*. Na temelju današnjega stanja u mjesnim govorima postoji mogućnost da se sekundarno *h* razvilo i prije dolaska Turaka, a da se zahvaljujući islamizaciji održalo u ovim krajevima. U mnogobrojnim dubrovačkim spisima stoji *Hostoich*, *Hobradouich* i sl., no kako su se dubrovački pisari služili talijanskim latiničkim slovo-pisom ne možemo biti sigurni je li se *h* izgovaralo.

⁹ Zana-glasne su dužine vjerojatno nastale analogijom prema drugim licima u prezentu.

nime. Tako lokvu u Plitkome Dolu Plitkodoljani nazivlju *Grđen*, a Orovci (stanovnici Orahova Dola koji ondje stoljećima imaju imanja) *Grđan*.¹⁰

Šćakavizme pak bilježim u gotovo svim mjesnim govorima na obrađeno-
me području (*gòžđen*, *ščâp*, *třšćika*), a da su nekoć bili i znatno zastupljeni-
ji, saznajemo iz toponimije. Danas napušteni dobranjski zaselak *Bòbovište*
u Zažablju 1589. zapisan je sa šćakavskim izgovorom *Bobovischia* (a šća-
kavski izgovor toga toponima početkom 20. st. bilježi i Carl Patsch; Patsch
2005/2006: 173). Tijekom toponomastičkih istraživanja u Hutovu sam zabilje-
žio toponim *Gradòvišća*, a u Korlatima (koji se nalaze 70-ak kilometara od gra-
nice ikavskih i ijekavskih govora) toponim *Sačivišće*.¹¹ K tome, današnje je selo
Bobovišta u Površi kod Trebinja 1286. zabilježeno u gentivinom liku *Bobou-
isch*¹² (Lučić 1988:194), što upućuje na to da je iskonski lik bio šćakavski. S ob-
zirom na migracijska kretanja, šćakavizmi nisu mjesna jezična inovacija, nego
nasljedni supstratni prežitak.

Nadalje, u mjesnim je govorima ušćuvana skupina *čvr-* (*črjen* ‘crven’,
čerjēnci ‘doćići s crvenom zemljom’; toponimi koji sadržavaju navedenu sku-
pinu prostiru se čitavim područjem od Čerjenaca kod Dobranja do Čerjenka na
Golubincu). Ušćuvano je dočetno *l* u nekim primjerima (*nágal*, *pèpel*, *tòpal*,
vřtal, *Sènjāl*; u Vidonjama u Zažablju¹³ i *stòl*, *vòl*, *dòl*, *gòl* usporedno s izgo-
vorom *stò*, *vò*, *dò*, *gò*) u područjima bližim Neretvi, promjena *čk* > *šk* (*màška*), *tk*
> *lk* (*Mèlković*), *d* > *l* (prezime Medić zabilježio sam kao *Mélic*). Futur II. če-
šće se tvori od svršenoga prezenta glagola *biti* i infinitiva (*kàd ti bùdēn govòrit*;
ako bùdeš ič) i zabilježena je uporaba imperativa prošloga *bijāše to učini(t)*
‘trebao si bio to učiniti’, što novoštokavske ijekavske govore ovoga područja
povezuju sa šćakavskim i južnoćakavskim govorima. Na leksičkoj su razini za-
nimljivi i apelativi *čàjteš* ‘močvara’ (usp. toponim *Čajteši Dabrica* kod Stoca
i slov. *Čatež*), *grîč* ‘brdo’, *hřž* ‘raž’, *mlàka*¹⁴ ‘lokva, bara’ ili *vàs* ‘selo’ također
potvrđeni uglavnom u hrvatskim kajkavskim i čakavskim govorima, a okame-
njeni u zažapskoj i popovskoj toponimiji.

Sudeći pak po povijesnim potvrdama čini se da je čitavo područje od Ne-
retve sve do Trebinja na istoku i Nevesinja na sjeveru (što potvrđuju natpisi sa
stećaka i iz pisanih dokumenata) do osmanlijskih osvajanja bilo ikavsko. To

¹⁰ Na upozorenju na tu mogućnost zahvaljujem Miodragu Jovanoviću.

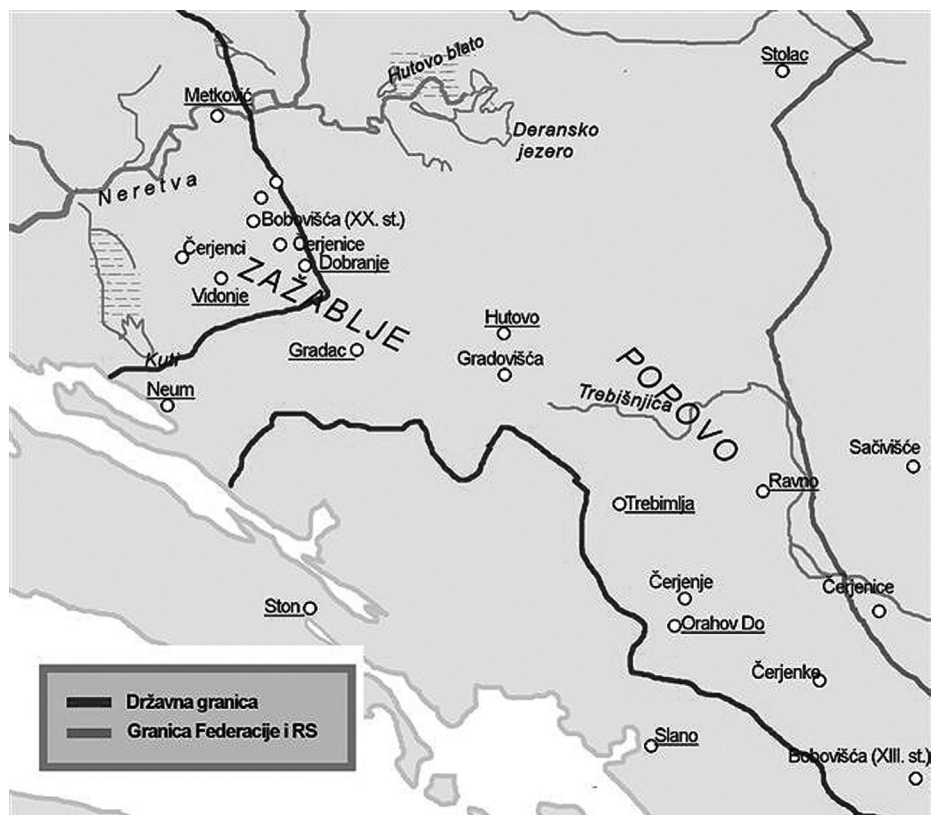
¹¹ Mjesni su govori u Popovu i Zažablju očuvali iskonsku kračinu u sufiksu *-ište/-išće*.

¹² U Popovu i Zažablju bilježim i stare genitive *gòdīn*, *brēsāk* itd.

¹³ Lik *stòl* bilježim i u Zvirovićima, selu u Brotnju, u zapadnoj Hercegovini koje su počet-
kom 18. st. uvelike naselili doseljenici iz hercegovačkoga dijela Zažablja.

¹⁴ Dva se danas uglavnom isušena manja jezera kod Komina u Neretvanskoj krajini nazi-
vaju *Gòrnjā* i *Dònjā mlàka*.

potvrđuju i mjesni antroponimi i toponimi. Tako su nositelji prezimena *Bjelopera* zapisani kao *Biloperovići*, a današnji su *Ljevaci* bili *Livakovići*. Iz povijesnih vrela razvidno je da je današnja *Ošečenica* u Hrasnu nekoć bila *Osičena Međa*, da se brdo *Vjenčac* kod Nevesinja nazivalo *Vinačac*, a današnje selo *Prijevor* u Popovu zapisano je kao *Privor* (opširnije o tome u Vidović 2009c).

Zemljovid 2.

Raspored povijesnih i suvremenih toponima koji sadržavaju šćakavizme i skupinu *čbr-*

3. Kratak povijesni pregled i mjestopis

3.1. Orahovi Do

Pod imenom se *Orahovec* (*Oraxouech*) selo *Orahovi Do* spominje u jednoj sudskom spisu iz 1284. kada jedan neimenovani Orovac prijavljuje štetu na dubrovačkome sudu (J. Lučić 1988: 64). Godine 1395. Malo vijeće Dubrovač-

ke Republike dopušta Gojanu Dobregoviću iz Orahova da slobodno dođe u Dubrovnik (Marić 2011: 117). Selo se spominje i u nekoliko dokumenata iz 15. st. U dokumentu iz 1405. spominje se Novak Grgurić¹⁵ (*Nouach Gergurich*), čovjek vojvode Sandalja, iz Horahina Dola (*Horachindol*; Anđelić 1999:190), 1408. spominje se isti Novak Grgurić iz Orahova (*Orachouo*), sad čovjek Pokrajca Novakovića (*Pocraize Nouachouich*; DAD 36/10) iz istoga mjesta, a 1414. Radonja Pripković (*Radogna Pripchouich*) iz Orahova Dola (*Oracouodol*), čovjek Dobroslava Medvjedovića (*Dobroslaui Meduiedouich*; DAD 40/88). Godine 1468. u Orahovu Dolu spominje se i Ivan Tasovčić (1999: 97), a 1475. selo se naziva *Rahov Do* i nastanjuju ga 23 obitelji (Aličić 1985: 519). Obitelji se Novaković (bilježimo toponim *Novakovo guvno*) i Medvjedović (možda spomen na taj rod čuvaju toponimi koji sadržavaju antroponim Medić) spominju i poslije u povijesnim vrelima. Istaknutiji su članovi obitelji Medvjedović svećenici Tomo Medvjedović, barski biskup i primas Srbije (1599. – 1608.) te lješki biskup Benedikt Medvjedović (imenovan 1621.; Pandžić 1988: 95–99). Obitelj Maslarević iz Orahova Dola (bilježimo toponim *Maslaruša*) spominje se već 1718. (Sivrić 2003: 255), a današnji su Maslaći iz Donje Hercegovine (koji su nosili i prezimena Maslarević i Maslarda) potomci Novakovića. Neposredno nakon osmanlijskih osvajanja područje sela *Kijev Dô*, *Belënići*, *Golubinac* i *Ôrahovî Dô* prozvalo se *Timâr* (< *timar* ‘feudalni posjed’ < tur. *tumar*). Orahovi Do spalili su 1687. Osmanlije, a 1692. uskoci su tijekom mise ondje ubili don Iliju Boškovića, strica Ruđera Boškovića (Kriste 1999: 37). Obiteljska kuća Nikole Boškovića, Ruđerova oca, i danas je očuvana. Izravni su potomci Boškovića Kristići i Tomičići, a potomci su Boškovića (po vlastitoj predaji) navodno i Pandže. Sa srednjovjekovnim rodnom Pokrajčić Boškoviće pak povezuje Marijan Sivrić (2003: 203), koji navodi da je prvi upis Boškovića u Orahovu Dolu zabilježen 1642.¹⁶ Stanovnici su okolnih sela (ponajprije Kijeva Dola) selo nazivali i *Horahovi Do*¹⁷ (usp. Halilović 1996: 97), a u povijesnim su vrelima zabilježeni i liko-

¹⁵ S obzirom na često preseljavanje puka iz jugozapadnoga dijela Popova i Bobana u Slansko primorje, držim mogućim da je rodnim imenom *Grgurić* motiviran ojkonom *Grgurići* kod Slanoga.

¹⁶ Zanimljivo je kako se osobno ime Pokrajac spominje u Orahovu Dolu 1475., a u svjetlu je raznoraznih predaja o podrijetlu Boškovića potrebno spomenuti i da dio crnogorskih Boškovića ima predaju kako su iz Orahova Dola te da su bili katolici. Treba napomenuti da su i hutovski i mrkonjički Boškovići rodom iz Orahova Dola. Obje grane Boškovića nose obiteljski nadimak *Kadić*, s tim da su mrkonjički Boškovići pod utjecajem pravoslavne većine popravljeni.

¹⁷ U Popovu i susjednim Dubravama u hrvatskim se govorima razvilo sekundarno *h*, koje je često »u krajevima gdje proces gubljenja toga zadnjonepčanog konstriktiva nije bio dosljedan« (Peco 1986: 96), i to u temeljnome hrvatskom leksiku (*hudôvica* < psl. **vъdova*, *hîrda* < psl. **rъdja*, *hîrvat se* < psl. **rъvati*, *hîzati* < psl. **rъzati*), posuđenicama iz turskoga (*hâdet* < tur. *âdet*, *hât* < tur. *at*), pa čak i u antroponimiji (neslužbene inačice svetačkoga imena *Ante/Anto* i *Ilija* te osobni nadimak Nikole Brkića *Haga*: *Hânto* < lat. *Antonius*, *Hilija* < lat. *Elias*, *Hâga* < tur. *aga*) i toponimiji (*Hôrahovî Dô* : orah).

vi *Horahovo*, *Horachindol*, *Horovi Do*, *Horah*, *Orascevo*, *Oraovo* te romanizirana imena *Valle de Nucis* i *Val de Noce*. Službeno je ime sela *Orahov Do* iako ga stanovnici u neslužbenoj komunikaciji najčešće nazivaju *Ôrovī Dô*, a u službenoj *Ôrahovī Dô*. Ojkonimi su motivirani apelativom *orah* u Popovu (*Orašje*) i na trebinjskome području (*Orah*, *Orahovac* i *Orašje*) veoma česti te je izvođenje od toga apelativa gotovo sigurno. Po pučkoj je predaji selo nazvano po orlovima koji su se gnijezdili po obližnjim brdima (postoji i toponim *Orlica*).

Selo se dijeli na *mahale* nazvane po nositeljima pojedinih starosjedilačkih orovskih rodova: *Brikić* (< *Brko* ‘brkata osoba’; Brikići su nastali raslojavanjem roda Borojević), *Bûrum* (usp. *bulumač* ‘žitko zamiješano brašno kojim hljebari podmazuju hljeb kad je upola pečen’; Sk 1: 234), *Jêrčić*¹⁸ (< *Jerko* < *Jere/Jero* < *Jeronim*; njihovi su potomci Rudinice u Ravnome), *Kristić* (< *Kriste* < *Kristofor*; potomci Boškovića), *Pàndža* (< *pandža* ‘kandža’), *Périć* (< *Pero* < *Petar*), *Pirjāc* (< *Pirjać* < *Piro* < *Petar*; zabilježeni i kao Laznibat) i *Tòmičić* (< *Tomica* < *Tomo* < *Toma/Tomislav*; potomci Boškovića). Donekle je iz sela izdvojen zaselak *Pirjaći* smješten prema brdu Prišeci. Dijelovi se sela kadšto zovu i po gospodarskim ili stambenim objektima (*Polača* < dalm. * rom. *palātia*, *Ublina* < *ubao* ‘zdenac’). Od rodova koji su nekoć nastanjivali selo živa je uspomena na Pavloviće (navodno su se odselili u Žukovice), Štekiće, Kovačeviće (navodno potječu od Pavlovića te su se preselili u Grguriće), Durmišoviće, Grkoviće (jedan je od njih po predaji ubio Turčina i odselio se u Trsteno), Jeliće (iz Trnove) i Zdraloviće (navodno su se odselili u srednju Bosnu, a u maticama su zabilježena prezimena Ždrale i Ždralić te je razvidno da im je starije prezime bilo Milić; Marić 2011: 152). Filipović i Mićević (1959: 153) spominju još i Čosiće (spominju se i u maticama), Burine te Štrcale, Kriste (1999: 225) spominje Ajduke (bilježili se i kao Topali), Miletiće, Miloševiće i Pekiće na koje se nije ušćuvao spomen, a Marinko Marić (2011: 133–153) im pridodaje i Bašadure, Gakiće, Lazareviće, Pupiće i Vidončiče te privremeno doseljene Maticić i Vukosaviće. U toponimiji se k tome spominju i Đurići, Gadžići, Sladići i Ivanovići (danas Zvone). S Golubinca su se pak u Orahovi Do doselili Balije. Na manastirske zemlje *Na strànama*, u kojima je vikendicu imao solunski borac Đuro Vladičić, doselila se 1925. obitelj *Šešelj* (< *šešelj* ‘boginjava, ospičava osoba’) nakon diobe roda u Muharevoj Ljuti. U kući je živio i Nikola Šešelj, otac današnjega haškog uznika Vojislava Šešelja, a obitelj Šešelj napustila je svoje ognjište 1992. Kuća Šešeljevih bila je okružena vinogradima, potpuno izdvojena od

¹⁸ Po predaji su Jerčići nastali od Borojevića, a prozvani su isprva Jelčićima jer se jedan od Borojevića oženio Jelkom Grković. Zapisivani su u maticama i kao Ječići, Jeičići i Jejci. Ako je predaja točna, prezime je matronimskog postanja. Potomci su Jerčića Rudinice u Ravnome (usp. Marić 2011: 144).

ostalnih zbijenih orovskih mahala, smještena na padini zapadno od ceste prema Češljarima, pa je mještani ni ne smatraju dijelom sela.

S obzirom na činjenicu da su Orovci obrađivali zemlje zavalskoga manastira (dvije trećine prinosa ostajale su unutar kućanstva, a trećina je davana manastiru), upravo je nevjerojatno kako je selo tijekom čitave svoje povijesti ostalo isključivo katoličko. Uzroke u tome valja tražiti u snazi vjere mjesnoga pučanstva, ali i njegovoj snažnoj povezanosti sa susjednim Dubrovačkim primorjem te gospodarskoj razvijenosti. Upravo je to jedna od poveznica s drugim popovskim selom u kojemu je katolištvo opstalo unatoč velikim pritiscima okolnih pravoslavaca – Dubljanima. Osim toga, Orahovi Do uz Dubljane ima najveću brdsku granicu u Popovu, koja se protezala od Majkova¹⁹ do Trnčine te od Češljara do Trnove. Orovci su bili i vlasnici zemljišta u Popovu od Grmljana gotovo do Čvaljine.

Orovci slave sv. Martina, titular je crkve sv. Ivan, a zavjetna kapelica sv. Jakova nalazi se iznad sela, na lokalitetu *Jakovo*. Orahovu Dolu pripadaju i zaseoci *Bjeljave/Plitki Do* i *Grabovi Do* koji se nalaze iza brdskoga masiva koji se prostire prema Trnčini.

Etnici: *Ōrovac* i *Ōrōvka*; ktetik: *ōrovskī*.

3.2. Bjeljave/Plitki Do

Nedaleko od Orahova Dola, iza Ilijina brda, nalazi se zaselak *Bjeljave*, ljetno obitavalište gotovo svih Orovaca koji su u njemu boravili od lipnja do konca rujna, a trajno su u njemu donedavno stanovale dvije nositeljice prezimena *Jóvić*²⁰ (< *Jovo* < *Jovan*). S obzirom na to da se nedaleko od Orahova Dola nahode toponimi Ilijino brdo (u čije se štovanje dijelom pretočio Perunov kult) i toponim *Crno* (mogući spomenak *Crniboga*) te s obzirom na postojanje više sličnih „sakralnih sklopova“ u Popovu na koje upozorava Ivo Lučić (2009: 351–352), čini se mogućim ojkonom *Bjeljave* smatrati prežitkom pretkršćanske slavenske duhovnosti. Kadšto se u literaturi navodi i dvorječno ime *Mátove Bjeljave* koji mi ispitanici nisu potvrdili na terenu. Makrotoponim *Bjeljave* obuhvaća pak čitavu zaravan na zapadnim padinama Ilijina brda. Zaselak se naziva i *Plitki Dô* prema imenu udoline u kojoj je smješten. To je ujedno i starije ime zaseoka i ime od kojega se tvore etnici i ktetici.

¹⁹ Orovci su granicu prema Majkovima pomaknuli u svoju korist zahvaljujući lukavosti svojih predaka. Orovci i Majkovci dogovorili su se da predstavnici sela krenu u isto doba te da granica bude ondje gdje se susretnu. Orovci su krenuli ranije i tako pomaknuli granicu u svoju korist.

²⁰ Treba napomenuti da je osobno ime *Jovan* sve do polovice 18. st. razmjerno često u istočnohercegovačkih Hrvata, a osobno se ime *Ivan* u istočnohercegovačkih pravoslavaca pojavljuje do sredine 20. st.

Etnici (veoma rijetko u uporabi): *Plitkòdoljanin* i *Plitkòdōljka*; kтетик: *plitkòdoljskī*.

3.3. Grabovi Do

Istočno od puta Cicrina – Zatmorje (čitava je prodolina od Grabova Dola prema Zatmorju danas posve zarasla) smjestio se zaselak *Grabovi Do* koji se spominje 1738. U zaseoku su donedavno živjeli nositelji prezimena *Rádić* (< *Rade* < *Radomir/Radoslav*) i *Kójić* (< *Kojo* < *Kole* < *Nikola*). Radići su se s Planjaka doselili u Cicrinu, a otud u Prhinje i Grabovi Do. Kojići su pristigli iz Ravnoga (Kriste 1999: 177–179). U maticama se ondje spominju i *Vùletići* (< *Vuleta* < *Vule* < *Vuk*). Zaselak danas pohode tek vikendaši. Nedaleko od sela nekoć su živjeli i nositelji prezimena *Mârīć*²¹ (upisivani i kao *Marijić* < *Marija*) koji su se odselili na Potplat kod Stoca (Marić 2011: 154). Mjesto je nazvano po drvetu grabu. Naime, od bijeloga se graba nekoć pržio kvalitetan ugljen za kovačke vatre, od mladica se graba izrađivala užad za vezanje snopova žita, a grabov je sušanj služio kao prostirka stoci da bi se na koncu pretvarao u stajsko gnojivo, stoga su u Popovu i Zažablju česti toponimi motivirani tim biljnim nazivom. Po usmenoj predaji Kojići su u Ravnome nosili prezime ili obiteljski nadimak Grabovac²² te je po njima nazvan zaselak. Prednost ipak dajemo izvođenju od apelativa *grab*.

Etnici: *Gràbovac* i *Gràbōvka*; kтетик: *gràbovskī*.

4. Osvrt na demografske prilike

U srednjovjekovnim dokumentima nema potpunoga popisa popovskih naselja. Prvi cjelovit popis nahodimo na početku osmanlijske vladavine 1475. – 1477. Po tome su popisu u jugozapadnome Popovu naseljeni bili Cicrina, Čvaljina, Ravno, Velja Međa, Veli Vaš (vjerojatno današnja Velja Sela), Rahov Do (danas Orahovi Do), Ravno, Vrsenica (današnja Dvrsnica) i Zavala. Među *me-zrama* (napuštenim naseljima) spominju se i Turkovići. Današnja su popovska naselja uglavnom bila oblikovana već u 17. st. te se popisi naselja koje su činili trebinjsko-mrkanski biskupi i župnici ne razlikuju mnogo od popisa naselja nastalih prema službenim popisima stanovništva.

²¹ U Veljoj Međi živjela je obitelj *Mârīć* (< *Maro* < *Marin*). Napominjem da je i prezime *Mâtijić* (< *Matija*) u Ravnome zabilježeno kao *Matić* (izgovara se *Mâtīć*) te se izvodi od inačice kršćanskoga imena *Matej* različite od one od koje se tvori prezime *Mátīć* (< *Mato*) u Dubljanima.

²² Postoji i antroponim *Grabo*.

U osmanlijskome popisu iz 1475. – 1477. spominje se selo Rahov Do u kojemu žive 23 obitelji (Aličić 1985: 488). Na temelju demografskih pokazatelja procjenjujem da je u selu živjelo oko 230 stanovnika. Riječ je o poprilično velikome broju koji je prije okupacije vjerojatno bio i mnogo veći. Na temelju velikoga porasta broja stanovnika Dubrovačke Republike u 15. st. i činjenice da je u Donjoj Hercegovini po popisu iz 1475. – 1477. zabilježeno 35,2 % napuštenih naselja, logično je zaključiti da se velik dio Popovaca iselio upravo na dubrovačko područje (usp. Krešić 2010: 120).

Godine 1624. u popisu fra Blaža Gračanina spominje se selo Orahovo s 19 katoličkih kuća s oko 100 katolika, a 1639. u popisu fra Dominika Andrijaševića isto selo broji 14 katoličkih obitelji (Jačov 1983: 401). Po demografskim pokazateljima u Dubravi je 1639. moglo živjeti oko 140 katolika.²³

Godine 1733. sofijski nadbiskup i apostolski upravitelj Trebinjsko-mrkan-ske biskupije Marko Andrijašević u svojem izvješću donosi broj katolika i katoličkih obitelji po selima navedene biskupije te broj pravoslavnih i muslimanskih obitelji. Orahovo (današnji Orahovi Do) sa 116 katolika u 16 obitelji bilo je najnapučenije selo ravanjske župe (Krešić 2006: 450).

Po austrougarskome popisu iz 1879. (Popis 1879: 118) u Orahovu Dolu (unutar kojega su se popisivali i Bjeljave te Grabovi Do) živjeli su samo katolici (njih 180). Po popisu iz 1895. (Popis 1895: 567–571) Orahovi Do imao je 191 stanovnika, od čega 186 (97,38 %) katolika i 5 (2,62 %) pravoslavaca. Upravo u tome razdoblju na manastirske zemlje *U stranama* nešto sjevernije od crkve sv. Ivana doseljava se obitelj Šešelji²⁴, prva nekatolička obitelj koja se spominje u Orahovu Dolu.

Po procjeni Ljube Mićevića (Filipović-Mićević 1959: 72) godine 1938. u Orahovu Dolu bilo je 45 kućanstava, od čega 44 hrvatska (97,78%) i 1 srpsko (2,22 %). Uoči Drugoga svjetskog rata u Orahovu Dolu živjelo je oko 150 katolika, a u Grabovu Dolu 6, od čega je u Drugome svjetskom ratu smrtno stradalo 44, tj. nešto manje od trećine (42 u Orahovu Dolu i 2 u Grabovu Dolu; usp. Puljić-Vukorep-Bender 2001: 407).

²³ Navedeni su podatci u potpunome nesuglasju s Hasandedićevom tvrdnjom da u Popovu 1624. ima oko 800 muslimanskih kuća. Uostalom, Popovo je 8000 stanovnika doseglo tek u 20. st., a trebinjsko-mrkan-ski biskupi i popovski župnici u 15., 16. i 17. st. gotovo uopće ne govore o islamizaciji, nego samo o popravljanju svojega vjerničkog puka.

²⁴ Obitelj Šešelji iz Muhareve Ljuti odselila se početkom 18. st. u Slivno Ravno u Neretvanskoj krajini kao katolička, a neko je vrijeme bilo sačuvano pismo u kojemu jedan od popovskih popravljenih Šešelja traži povratak u katoličku vjeru. Po predaji su Šešelji na pravoslavlje prešli da bi dobili manastirske zemlje, a zanimljivo je da je Šešeljima pravoslavcima i Šešeljima katolicima zajednička krsna slava – sv. Luka.

Sve do 1960-ih godina stanovništvo se Orahova znatno ne smanjuje unatoč velikim ratnim stradanjima. Godine 1948. u Orahovu Dolu živjelo je 309, a 1961. godine 288 stanovnika. Stanovništvo počinje znatnije opadati 1971. (Orahovi Do tada je imao 236 stanovnika), a demografski ga uništava ukidanje željezničke pruge kroz Donju Hercegovinu 1976. Već po popisu iz 1981. Orahovi Do ima samo 149 stanovnika, od čega 137 (91,95 %) Hrvata, 7 (4,70 %) Srba i 5 (3,35 %) Jugoslavena, a 1991. tek 42 (čak sedam puta manje nego 1948.), od čega 38 (90,48 %) Hrvata i 4 (9,52 %) Srbina. Osim ratnih stradanja uzrok strahovitomu smanjenju broja stanovnika valja tražiti i u obilnome iseljavanju nakon 1945. uvjetovanom nemogućnošću zapošljavanja i političkim pritiskom. Po službenim je podacima 1991. u Republici Hrvatskoj živjelo 189 Hrvata rođenih u Orahovu Dolu, čak deset puta više nego što ih danas živi u matičnome selu.²⁵

Nakon zaposjedanja Popova u listopadu 1991. godine 17 Orovaca srpsko-crnogorske su postrojbe držale u kućnome pritvoru. Danas u Orahovu Dolu živi 18 stanovnika, a u Bjeljagama i Grabovu Dolu nema stalnih stanovnika.

5. Značenjska razredba toponima

5.1.1.1. Toponomastički nazivi: *Bàre*, *Brèžine*, *Brijêg* (< *brijeg* ‘uzvisina s blagim padinama’), *Dóca*, *Dóla* (< *dola* ‘manja udolina’), *Dòlac*, *Dòlina*, *Dòlovi*, *Glàvica*, *Hàde*²⁶ (< *hada* ‘otok’ < tur. *ada*), *Jàma*, *Kào*, *Kòrito*, *Lòkuže* (< *lokuža* ‘blatna lokva’), *Lòkva*, *Òtoci*, *Òtok*, *Pòlje*, *Pòtok*, *Stràne*, *Tòčilo*, *Vàla* (< mlet. *valle*), *Zemùnā kòrita* (< *zemun* ‘prokop’ + *korito*).

Unutar skupine toponima koja obuhvaća toponimijske apelative i njihove izvedenice najviše je toponima koji se odnose na morfološke oblike krša te odraza hidronimijskih apelativa. U toponimiji su Orahova Dola tako ušćuvani hrvatski apelativi kojima se označuje morfologija krša *do*, *dola*, *dolac*, *dolina*, *jama*, *polje* te srednjovjekovni mletački apelativ *vale* koji odgovara hrvatskim apelativima *do*, *prodol(ina)*, *uvala*, pa čak i *polje*, a koji je prenesen iz obalne toponimije.

Velik broj odraza hidronimijskih naziva nahodimo uglavnom u bezvodnijemu brdskom dijelu Popova. Ondje nahodimo uglavnom odraze naziva blatišta. U orovskoj su se toponimiji odrazili hrvatski nazivi *bara* (koji u Donjoj Hercegovini često označuje i plodne njive, a ne samo vodoplavno područje) i *kao*. Nazivima su zbirališta vode motivirani apelativi *Lokuže* i *Lokva*, protočnih (po-

²⁵ Izračun načinjen prema SBiH 256, 257, 260, 261.

²⁶ Usp. 9. bilješku.

vremenih i stalnih) voda apelativi *korito* i *potok* te naziv za prokop nastao djelovanjem prirodnih sila *zemun* (usp. toponime *Zemun* i *Zemunik*). Zemljišta se u Popovskome polju okružena vodom nazivaju *otocima*, a u toponimiji bilježimo i apelativ turskoga postanja *hada* kojim se označuje riječni otok.

Odrazi su oronimijskih apelativa znatno rjeđi nego u susjednome Zažablju (bilježimo apelative *brijeg*, *glavica*, *humac* i *strana*).

5.1.1.2. Toponomastičke metafore: *Jèdra*, *Kòndžilo* (< *kondža* ‘dio čizme koji ide od stopala uz nogu’; tur. *konç*), *Kòtli*, *Lice*, *Lavòraça*, *Màlī zàzubak*, *Među rògima*, *Motòvilje* (usp. *motovilo* ‘sprava za motanje niti kod tkanja’), *Nòzdri* (< *nozdrī* ‘tjesnac’ < *nozdrve*), *Pròpanova làstva* (< *propanj* ‘položaj tijela konja kad se propne na zadnje noge’ + *lastva* ‘zaskok’²⁷), *Sèdlo*, *Vèlikī búbreg* (< *bubreg*²⁸ ‘šiljak’).

Izvori su toponimijskih metafora veoma raznoliki. U popovskoj toponimiji tako nahodimo odraze kućanskih predmeta (*koto* ‘kotao’, *lavor* i *lopar*). Bilježimo i odraze naziva koji su u uporabi u stočarstvu i konjogojstvu (*sedlo*), pomorstvu (*jedro*) te u obrtništvu (*motovilo* i *viganj* ‘kovački mijeh’). Čest su izvor metaforizacije i nazivi dijelova ljudskoga tijela (*kuk*, *lice*, *nozdrve*, *zub* te apelativ *bubreg* koji u Popovu, Zažablju i na dubrovačkome području, označuje šiljasta brda) i životinjskoga tijela (*rep* i *rog*), a rjeđe i dijelovi odjeće (*kondžilo*).

5.1.2. Toponimi s obzirom na razmještaj, oblik i izgled tla ili vode

5.1.2.1. Toponimi prema smještaju zemljopisnog objekta: *Čèlina*, *Nepròbić*, *Ósoje*, *Pòglèd*, *Prijèlaz*, *Vjètrenò*, *Zàljetnica*.

Najveći je dio toponima iz ove skupine motiviran (ne)izloženošću zemljopisnoga objekta Sunčevim zrakama (*Čeline* i *Osoje*) i (ne)izloženošću zemljopisnoga objekta udarima vjetra (*Neprobić*, *Vjetreno* i *Zaljetnica*).

5.1.2.2. Toponimi koji označuju oblik i površinska svojstva tla ili vode (izravni i metaforični): *Bijèlī kāmēn*, *Bijèlō kòrito*, *Bjèlova*, *Bjèljave*, *Črñō*, *Dèbelā gréda*, *Dīljke* (< *dilji*²⁹ ‘dugačak’), *Dùgā dòlina*, *Krīvā njīva*, *Krīvodō*, *Mòdrinjè dòline*, *Rūpe*, *Trī òblīne*, *Tròvrh*, *Vīšnjica*.

²⁷ U Hercegovini je *lastva* i obradiva površina.

²⁸ Apelativ *bubreg* zabilježen je samo u istočnoslavenskim i južnoslavenskim jezicima te se drži posuđenicom iz nekoga turkijskoga jezika, najvjerojatnije bulgarskoga. Na području između Neretve i Rijeke dubrovačke apelativ se toponimizirao te označuje brda sa šiljastim vrtom, a u zapadnome mu dijelu Popova odgovara toponimizirani apelativ turskoga postanja *perčin* (usp. oronim *Pèrcin* u Dobrome Dolu).

²⁹ Usp. i oronim *Dilj gora*.

Većina je toponima iz ove skupine pridjevskoga postanja s tim da neki pridjevi u toponimiji poprimaju posebna značenja, primjerice: *bijel* (u hidronimiji označuje svijetle i čiste vode, a u oronimiji brda okrenuta Suncu), *crn* (antonim pridjeva *bijel*), *modar* (u hidronimiji proziran), *debeo* ‘širok’, *dilji* ‘izdužen’ (usp. i *Dilj gora*) i *kriv* ‘lijevi, nepogodan za obradu’. U istaknutim toponimima motiviranima pridjevima *bijel* i *crn* moguće je tražiti prežitke štovanja slavenskih božanstava Bjeloboga i Crnoboga, osobito u hidronimiji. Na to se treba osobito osvrnuti u hidronimiji jer imena vrela motivirana pridjevom *crn* upućuju na kovitlace.³⁰

5.1.2.3. Toponimi koji se odnose na sastav i osobitosti tla ili vode: *Cfnē plōče*, *Crvēnice*, *Čerjēnje*, *Gōlō bŕdo*, *Gōrnjā ùništa* (< *unište* ‘obradiva zaravan’), *Lōpār* (< *lopar*³¹ ‘zapušteno zemljište’), *Ljūt* (*ljut* ‘živac-kamen’, ‘litica’), *Mōkrā dōlina*, *Mōkrā glāvica*, *Mōkrī dō*, *Nērezina* (usp. *nerēzъ* ‘pustopoljina, neobradivo zemljište’), *Nēvōljne nĵive*, *Ōlūnjā pōda* (< *olun* ‘stipsa, kocelj’ < rom. *alumen*; Sk 1:30), *Pjēštitevā dōlina* (usp. *pištet*³²), *Plitkī dō*, *Plōča*, *Pržināta* (< *pržina* ‘pijesak’), *Ščēnica*³³ (< *ščena* ‘stijena’), *Zēlenī dōci*, *Žēdnā glāva*.

Najveći se dio toponima iz ove skupine odnosi na nazive različitih vrste stijena i stjenovitih područja. Tako su se u toponimiji jugozapadnoga dijela Popova odrazili apelativi *greda*, *kamen*, *ljut*, *ploča* i *ščena* ‘stijena’. Apelativi *pijesak* i *pržina* odnose se na pjeskovita tla, nazivima su tala nepogodnih za obradbu uvjetovani toponimi *Nevoljne nĵive* i toponim *Nerezina*, u kojemu je ušćuvan danas neprozirni apelativ *nerēzъ* kojim se označivalo pustopoljinu (nĵima su antonimimni toponimi *Rađevice* uspredivi s toponimima koji sadržavaju apelativ *rēzъ*³⁴, koji u prvome redu označuje vinograd). Nepogodnima su se smatrala i plitka tla (usp. toponim *Plitki do*). Odsutnošću su ili prisutnošću biljnoga pokrova uvjetovani toponimi kao što su *Golo brdo* (< *gol* ‘ogoljen’), *Gor-*

³⁰ Vrela i zdenci počesto su mjesta oko kojih se vežu predaje i ispredaju priče. U krajevima istočno od Neretve česte su priče o utapanju djevojaka u pojedinim vrelima. Uz zdenac je pak *Dubočaj* u Dubljanima vezana priča po kojoj se u njemu utopio bogataš kojemu su novci isпали u zdenac i za kojima je ronio dok se u svojoj pohlepi nije utopio. Apelativ *dubočaj* označuje i ‘halapljiva, nezasićna čovjeka’.

³¹ Navedeni je apelativ zabilježen na Krku gdje ujedno označuje i zarasli vinograd (Sk 2: 270–271).

³² Riječ je o hiperijekavizmu kakvih je mnogo u mjesnim govorima.

³³ Za ojkonom *Ščēnica* u Bobanima zabilježen je lik *Sjenica* (čak i početkom 20. st.). Lako je moguće da je lik *Sjenica* bio neproziran novodoseljenomu vlaškom stanovništvu te da su ga zamijenili sebi razumljivijim imenom.

³⁴ Da je osnova *nerēzъ* nekoć mjesnome pučanstvu bila prozira potvrđuje i činjenica da se na području današnjega zaseoka Nerađe u Gradcu nalazi mikrotoponom *Nerezine*. Osnove su *nerēzъ* i *nerađe* istoznačne, s tim da je potonja mlađa.

nja uništa i *Zeleni doci* (< *zelen* ‘pokriven vegetacijom’). I u ovoj skupini toponima nahodimo brojne prežitke hidronimnih osnova kojima su imenovana povremena zbirališta vode (*Mokra glavica* i *Mokri do*), nahodimo hidronime onomatopejskoga postanja (*Pješteteva dolina*), a označena su i izrazito bezvodna mjesta (*Žedna glava*). Vrstom su tla motivirani toponimi koji sadržavaju pridjeve *crn* i *crven* s tim da je posebno zanimljiva ušćuvana skupina **čbr-* (do danas se ušćuvao i pridjev *črljen* ‘crven’), što je veoma rijetko zabilježeno u štokavskim govorima, a što zorno govori o dubinskoj srodnosti popovskih govora sa susjednim čakavskim i šćakavskim govorima, bilježitima za povijesni hrvatski narodni prostor. Toponim *Olunja pada* podsjeća na jednu od rijetkih ruda koju nahodimo u Popovu. Naime, *olun* ‘alaunit’ jedno je od prvih dezinfekcijskih sredstava i prirodnih dezodoransa koji je služio kao sredstvo za zatvaranje manjih ranica nakon brijanja, za umirivanje herpesa, ublažavanje svrbeža, uklanjanje mirisa luka ili ribe te za zamirivanje prišteva, a od njega se mogla dobiti i boja.

5.1.3. Toponimi određeni položajem/odnosom prema drugim toponimima: *Čātrnja ù Cṙnōm*, *Dònjā gòra*, *Dònjī brijēg*, *Gòmila u Lòkužam*, *Gòrnjā Glàvica*, *Gòrnjā vràta*, *Gòrnjē dòline*, *Gòrnjī brijēg*, *Gòrnjī Pròslāp*, *Jàma ù Burūmā*, *Kàpija pòd Mostom*, *Kòrito u Ljúti*, *Mālā grādina*, *Mālā Órlica*, *Mālī Nepròbić*, *Mālō Īlīno bṙdo*, *Mēḍice*, *Na Ogradènicam*, *Nòvā mèḍa*, *Pòd Čvaljinōm*, *Pòd Motovilj bṙdom*, *Pòd Veličānīm*, *Podùmānje*, *Potpòlača*, *Potprišeka*, *Pòzgon* (< *Podzgon*), *Pròslāp*, *Stārā*, *Stārā mèḍa*, *Starìna*, *Vèlikā grādina*, *Vèlikā Órlica*, *Vèlikā péc*, *Vèlikē nḗve*, *Vèlikī búbreg*, *Vèlikī Nepròbić*, *Vèlikī zàzubak*, *Vèlikō Īlīno bṙdo*, *Vèljā grādina*, *Za glàvicōm*, *Za gòmile*, *Zà kuk*, *Zàcṙkva*.

Dvorječni se odnosni toponimi najčešće tvore od pridjeva i imenice (npr. *Donja gora*), pri čemu se odnos među samim toponimima najčešće iskazuje antonimnim parovima pridjeva, pri čemu antonimni par *gornji* – *donji* izražava prostorne³⁵, *mali* – *veliki*³⁶ (rjeđe *velji*) kvalitativne, a *stari* – *novi* vremenske odnose.³⁷ Antonimni su nizovi najviše tročlani (*mali* – *srednji* – *veliki*) zbog znatnog ograničenja mogućnosti stupnjevanja antonima u toponimiji (Frančić-Mihaljević 1997–1998: 88). Postoje i toponimi kod kojih antonimna sastavnica izostaje (tj. ona je \emptyset ³⁸). Kod dvočlanih se toponima tvorenih od prijedloga i

³⁵ Antonimni par *gornji* – *donji* susrećemo u dvočlanih toponima (npr. *Donji brijeg* i *Gornji brijeg*). U ojkonimiji pridjev *gornji* označuje uvijek položaj na višoj nadmorskoj visini, a u Popovske polju apelativ *donji* označuje područje bliže *Zablatku* (Hutovu).

³⁶ Primjerice, *Malo Ilijino brdo/Veliko Ilijino brdo*.

³⁷ Primjerice, *Nova međa/Stara međa*.

³⁸ Tako je, primjerice, u odnosu *Glavica* i *Gornja Glavica*. Ne nahodimo toponim **Donja Glavica*.

imenice antonimija iskazuju antonimnim prijedlozima (npr. *Nad lokvom* i *Pod lokvom*). U Popovu je, kao i na Braču, u tvorbi toponima najučestaliji prijedlog *pod* koji označuje mjesto pod proplankom koje je pogodno za obradu (usp. Šimunović 2004: 203). Veliko slovo na drugome članu toponimijske sintagme (bila ona dvorječna ili višerječna) znak je da je u mjesnoj toponimiji uščuvan i toponim kojima su antonimni toponimi motivirani (npr. *Glavica* i *Gornja Glavica*). Prostorni se odnosi u jednorječnim istokorijenskim toponimima iskazuju prefiksima *pod-* i *pro-* ‘preko’ (*Potpolača* i *Proslap*).

5.1.4. Toponimi motivirani nazivima biljaka te biljnih zajednica i plodova: *Bòbovī dô*, *Brèstica* (< *brijest*³⁹ ‘*Ulmus campestris*’), *Břštan* (< *brštan* ‘bršljan, *Hedera helix* L.’), *Břštanova nřiva*, *Dùbrava* (< *dubrava* ‘bjelogorična šuma’), *Gāj* (< *gaj* ‘uzgojena šuma’), *Gràbovī Dô*, *Grabòvik*, *Gràhovac*, *Hřžište* (< *hrž* ‘raž’), *Jàbukovī dô*, *Jasenòvik* (< *jasen*⁴⁰ ‘*Oleaceae Fraxinus*’), *Klijèn* (< *klijen*⁴¹ ‘*Acer campestre*’), *Krřševa*, *Lànište*, *Lùkovice* (< *luk*), *Órašac* (< *orah* ‘*Juglans*’), *Óskrřšnica* (< *oskoruša* ‘*Sorbus domestica*’), *Pòd krijěšvòm* (< *kriješva* ‘trešnja, *Cerasus*’ < vlat. *ceresea*), *Pòdbori*, *Ràstovice*, *Ràstovī dólac* (< *rast* < *hrast* ‘*Quercus*’), *Rěpnā dólina* (< *repa*⁴²), *Sřljevica*, *Sřtnjī kào* (< *sita* ‘žukva; *Junceus*’ + *kao* ‘blato’), *Šùpljā krřška*, *Trijěnsřlř/Trijěnsřlov vřh* (< *trensla* ‘rašeljka, *Prunus mahaleb* L.’), *Třnovī dô* (< *trn*⁴³ ‘*Prunus spinosa*’), *Zàdrijěnje* (< *drijen* ‘*Cornus mas*’), *Zòvī dùb* (< *zova* ‘bazga’ + *dub* ‘hrast’).

U toponimiji su se Dubrave odrazili mnogobrojni apelativi koji upućuju na postojanje raznorodnih vrsta stablašica (*bor*, *drijen*, *dub*, *grab*, *hrast*, *jabuka*, *jasen*, *kljen*, *kriješva* ‘trešnja’, *kruška*, *orah* i *oskoruša*), a znatno je manje odraza naziva grmolikih biljaka (*brijest*, *bršljan*, *sita* ‘žukva’, *trijensla* ‘rašeljka’, *trn* i *zova*), mahunarki (*bob* i *grah*) i žitarica (*silj*). Biljnim su zajednicama motivirani pak toponimi *Dubrava* i *Gaj*.

5.1.5. Toponimi motivirani nazivima životinja i životinjskih staništa: *Bř(g)-ljezine*, *Gòvedā làstva*, *Kònjškī dô*, *Kùnā*, *Mèđedica*, *Mišjā làstva*, *Órlica*, *Zmīnice*.

³⁹ U Trebimlji bilježim i apelativ (sic!) *brèstica* ‘pojilo’ (potvrđeno i u Kriste 2007: 215). Apelativ je nastao prema imenu pojila. Brijest je u pučkome vjerovanju (kao i drijen) simbol zdravlja, a obično se brestova stabla nahode uz lokve i druga manja zbirališta vode. I orovska je Brestica hidronim.

⁴⁰ Jasenovina je služila za ispitivanje je li voda pitka. U lokvu ili kamenicu stavljala se jasenova grana i ako bi pustila boju, to je značilo da je voda zdrava. Od crnog se pak jasena dobivala crna boja kojom se bojilo vunene kabanice i pređu.

⁴¹ U starim su kljenovim deblima pčelari smještali ulišta.

⁴² Ne isključujem ni mogućnost da je toponim motiviran apelativom *repa* ‘kamenjar’.

⁴³ Dio je toponima koji sadražavaju naziv biljke *trn* vjerojatno motiviran pučkim vjerovanjem da se crni trn (ili trnjina, *Prunus spinosa*) pušta da raste u blizini kuća kako bi se zli duhovi na njega naboli.

Najveći je dio toponima iz ove skupine motiviran nazivima divljih životinja (*kuna*, *međed* ‘medvjed’ i *zec*) i ptica (*brgljez* ‘brgljez’ i *orao*), domaćih životinja (*govedo* i *konj*), a rjeđe i gmazova (*zmija*). Nazivima staništa kukaca uvjetovan je toponim *Mravinjak*. Dio bi toponima svrstanih u ovu skupinu (osobito motiviranih nazivima ptica) mogao biti i antroponimnoga postanja. Toponim *Kuna* eliptičnoga je postanja (< **Kuna lokva* < **Kunja lokva* ‘Kunina lokva’).

5.2. Zemljopisna imena od drugih toponima: *Lùkavac*, *Plitkī Dô*

U ovoj su se skupini toponima odrazili mikrotoponimi *Luke* i *Plitki do* (udolina po kojoj je prozvan istoimeni zaselak).

5.3. Toponimi motivirani ljudskom djelatnošću

5.3.1. Toponimi prema izgrađenim objektima, zdanjima

5.3.1.1. Gospodarski objekti: *Čatrnja* (< *čatrnja* < psl. **čьtrnja* < lat. *cisterna*⁴⁴), *Gúvno*, *Kàmenice*, *Klâčina* (< *klačina* ‘vapnenica, mjesto na kojemu se gasi klak’ < dalm. *calcaina*), *Pučina* (< *pučina* ‘zapušten puč’ < *puč* ‘zdenac’ < dalm. *puteu* < lat. *puteus* ‘zdenac, studenac; zbiralište vode, kaljuža’), *Stàništa*, *Ūblina* (< *ubao* ‘zdenac’).

U ovoj skupini toponima pretežu odrazi hidronimnih apelativa. Uglavnom je riječ o apelativima kojima se imenuju ograđena i uređena vrela hrvatskoga (*kamenica* i *ubao*) i latinskoga ili romanskoga postanja (*čatrnja* i *puč*). Apelativ *kamenica* u Popovu češće označuje zdenac nego prirodno udubljenje u kamenu u kojemu se skuplja kišnica. U Donjoj Hercegovini apelativ *plitara* označuje veće kamenice. U mjesnoj se toponimiji odrazio i graditeljski apelativ *klačina* ‘vapnenica’, a u drugim dijelovima Popova i u Zažablju njegova hrvatska metaforična inačica *pečena rupa*. Poljoprivrednim su apelativima i nazivima povremenih stočarskih nastamba *Staništa*, a ratarskih objekata *Guvno*.

5.3.1.2. Vojni i obrambeni objekti: *Grâdina*, *Karâula*, *Kûla* (< *kula* ‘utvrda’ < tur. *kule*), *Metêriz* (< *meteriz* ‘opkop od zemlje, rov’ < tur. *meteris* ‘rov’), *Vârdenâ plôča* (< *varda* ‘stražište’; usp. alb. *vardhë* ‘čuvar’ < lat. *guarda* ‘čuvaj se’ + *plôča*).

Na temelju jezičnih podataka moguće je odrediti i vremenski slijed gradnje utvrda u Popovu. Utvrde su iz ilirskoga razdoblja motivirane slavenskim apelativom *gradina*, stražbenice iz istoga razdoblja romanskim apelativom *varda* ‘utvrda’, a prežitak su gotovo četiristogodišnje osmanlijske vladavine toponimi *Karaula*, *Kula* i *Meteriz*.

⁴⁴ Riječ je o izravnoj posuđenici iz latinskoga u kasni praslavenski (Gluhak 1995: 164).

5.3.2. Toponimi prema obitavalištima te javnim prostorima i putovima: *Hóða* (usp. *ohode* ‘konjski put’), *Ópūće*, *Pòcēlje* (< **Podselje*), *Pod cèstōm*, *Ráskrsnica*, *Sèlo*, *Skalínjača*, *Stàza*.

Većina je toponima iz ove skupine motivirana nazivima putova i staza (*skalinjača* ‘skalinada’, *staza* i *ulica* ‘put kroz selo’) te raskrižja (*raskrsnica*). Na tipove se naselja odnosi apelativ *selo*. Na temelju povijesnih vrela razvidno je da je apelativ *selo* u Popovu i susjednome Zažablju isprva (kao i u zapadnijim dijelovima hrvatskoga povijesnog prostora) označivao imanje.

5.3.3. Toponimi prema gospodarskoj djelatnosti

5.3.3.1. Toponimi u svezi s poljoprivrednom djelatnošću

5.3.3.1.1. Toponimi u svezi s uzgojem kulture i tipovima obradivog zemljišta: *Bášče*, *Džárdīn*, *Pàsac* (usp. *Pod*), *Pòd* (< *pod* ‘obrađive površine na više razina’), *Ráđevíce* (< *rađevica* ‘zemljište koje se obrađuje’), *Sàdovi*, *Ūzica* (< *uzica* ‘uska njiva’), *Vláke* (< *vlaka* ‘zavučena duga njiva’), *Vřtine*.

Nazivima su zemljišnih čestica motivirani toponimi *Pasac* i *Pod* te sinonimni nizovi toponima raznojezičnoga postanja – toponim *Bašče* turskoga podrijetla, *Džardin* talijanskoga te *Vrtovi* dalmatskoga (< dalm. *hortu*). Značenja apelativa *bašča*, *džardin* i *vrt* ipak se donekle razlikuju. *Bašča* se obično nalazi bliže, a *vrt* nešto dalje od kuće, dok je *džardin* bolje uređen *vrt*, a u obližnjemu Zažablju kadšto označuje čak i gaj, novouzgojenu šumu. U mjesnim govorima postoji i stariji apelativ *vrtal* (< dalm. *hortulu*). Na lokalitetu *Sadovi* nekoć se nalazio rasadnik.

5.3.3.1.2. Toponimi u svezi s veličinom i granicom obradiva zemljišta: *Cīlj* (< *cilj* ‘međaš’ < njem. *das Ziel*), *Mèdice*, *Plūžine*.

Nazivi su za mjesta razgraničenja zemljišnih čestica *cilj* i *međa*. Toponim *Plužine* najvjerojatnije je prežitak starih slavenskih mjera za površinu koje su se temeljile na dužini brazde koju su volovi mogli uzorati bez predaha.

5.3.3.1.3. Toponimi u svezi s privođenjem tla kulturi: *Křčevina*, *Làzina*, *Prišeka*, *Šenòkosi*.

Većina se toponima iz ove skupine odnosi na krčevine (*krčevina*, *lazina* i *priška*). Načinom obradbe poljoprivrednoga zemljišta motiviran je toponim *Šenokosi*.

5.3.3.1.4. Toponimi koji se odnose na vinogradarstvo: *Lòznica*, *Tràpište* (< *trap*⁴⁵ ‘mladi vinograd’), *Vīnogradina*.

⁴⁵ Apelativ *trap* ujedno označuje i iskopanu zemlju u koju se stavlja loza, vočke ili krumpir da prezime.

5.3.3.2. Toponimi u svezi s uzgojem životinja

5.3.3.2.1. Toponimi u svezi sa stočarstvom i obitavalištima za stoku: *Kõzodër*, *Tòrina*, *Zàhare* (usp. *Jarište*), *Zgòn* (< *zgon* ‘ograđeno mjesto na kojemu se okuplja stoka’).

Veoma su česti nazivi za ograđena mjesta na kojima boravi ili se zagoni stoka: *jara* i *zgon*. U Popovu je, kao i u svojoj Donjoj Hercegovini, bilo razvijeno bisesilno stočarstvo, tzv. planištačenje, o čemu bilješke nahodimo u osmanlijskim poimeničnim popisima stanovništva Hercegovine koncem 15. st. Zimovalo se u *Humnini* (Donjoj Hercegovini), ljetovalo u *Planini* (u vrletima Gornje Hercegovine), a jeseništa su se nalazila u podnožjima planina, u *Škólju* (u primorju od poluotoka Kleka do Bosanke) ili *Prijêko* (uz Deransko i Hutovo blato; Puljić 2010: 51, 59). Zanimljivo je da se bisesilno stočarstvo, čije korijene »možemo pratiti sve do prehistorijskih gradišta na dinarskim kosama okrenutim prema jugoistoku« (Gušić 1974: 87), u Popovu i Bobanima u većoj mjeri održalo u predjelima naseljenima Hrvatima (kao izrazito stočarska sela ističu se Kijev Do⁴⁶, Belenići, Golubinac, Orahovi Do, Cicrina, Trnčina i Trebimlja; Filipović-Mičević 1959: 124).⁴⁷

5.3.3.2.2. Toponimi u svezi s drugim gospodarskim djelatnostima: *Pomágānja njīva*.

Na zajedničke javne radove upućuje toponim *Pomaganja njiva*.

5.3.4. Kulturnopovijesna uvjetovanost toponima

5.3.4.1. Toponimi u svezi s vojnom, upravnom i sudskom vlašću: *Càrinīk*, *Kolòvnīc* (usp. *kolovna* ‘kolona, skupina vojnika’).

Pogranični položaj Popova ogleda se u velikome broju toponima koji se odnose na carinarnice i mjesta s kojih se nadgledala granica. U popovskoj su toponimiji ušćuvani njemački (*Carinik*) i mletački (*Kolovnić*) nazivi.

5.3.4.2. Toponimi u svezi s mjesnom poviješću i mjesnim predajama: *Gübāvčeva pēc*.

Uspomene na epidemijama poharana područja zrcali se u toponimu *Gubavčeva peč*.

⁴⁶ Iako su i Hrvati i Srbi u Bobanima uglavnom uzgajali koze, samo su Hrvati bili planištači.

⁴⁷ Na Trebimlji postoji uzrečica: *Lòkva Trebinja – Cřvanj planina*.

5.3.5. Toponimi uvjetovani duhovnim i vjerskim životom zajednice

5.3.5.1. Toponimi motivirani imenima kršćanskih svetaca po vjerskim zajednicama te crkvenim građevinama i posjedima: *Crkvina*, *Crkvište*, *Ālijino bŕdo*, *Jākovo*, *Kāluđer*, *Kāluđerski dō*, *Pōpova dōlina* (< *pop* ‘svećenik’), *Stārac*, *Stārci* (< *starac* ‘predstojnik krstjanske hiže’).

Na mnogobrojne porušene srednjovjekovne crkve, o čijim ruševinama 1610. govori trebinjsko-mrkanski biskup Gučetić 1610. (Pandžić 1959: 109), upućuju toponimi *Crkvina* i *Crkvište*. Na krstjansku nazočnost u Popovu, kojoj je podlegao i dio mjesnih vlastelina Pavlovića i Radinovića (usp. Puljić 1988: 74), upućuje toponim *Starac*. Na zavjet sv. Jakovu upućuje toponim *Jakovo*, a toponimi *Kaluđer* i *Kaluđerski do* odraz su utjecaja pravoslavnoga manastira u Zavalu čiji su se posjedi razasuli Dubravom.

5.3.5.2. Prežitci pretkršćanskih vjerovanja: *Āgrište*, *Nāklēti dōci*.

Toponim *Nakleti dolac* upućuje na postojanje nekrštenih bića koji se u drugim krajevima nazivaju *macićima* ili *macarolima*. Igrišta su po svoj istočnoj Hercegovini duhovna središta sela (ondje je nedavno postavljena bista Ruđeru Boškoviću), a označuju mjesta na kojima po noći *igraju vile*.

5.3.5.3. Ostali elementi duhovne kulture: *Gōmila*⁴⁸ (< *gomila* ‘hrpa nabacana kamenja’ < psl. *mogyla* ‘grobni humak’), *Grēbuša*, *Na grēbu*, *Zāpisnē stijēne*.

5.4. Toponimi antroponimnoga postanja

Najviše je toponima antroponimnoga postanja tvoreno od pridjevaka, rodni imena i prezimena. U Orahovu Dolu odrazili su se sljedeći pridjevci, rodna imena i prezimena: *Andrić*⁴⁹, *Balija* (doseljenici s Golubinca), *Boroje* (današnji Brkići i Jerčići), *Bošković* (raslojili se na Kristiće i Tomičiće), *Đurić* (rod je nastanjivao Orahov Do, Ravno i Češljare⁵⁰), *Gadžić* (izumrli rod u Orahovu Dolu⁵¹), *Gakić* (izumrli rod u Orahovu Dolu; preselili se dijelom u Brotnjo,

⁴⁸ Apelativ *gomila* u mjesnome govoru najčešće označuje grobni humak, neovisno o tome iz kojega je povijesnog razdoblja (tako primjerice može označivati i ilirsko grobište). Na Braču pak *gomila* označuje ‘hrpu kamenja nastalu trijebljenjem kamenja’ (Šimunović 2004: 218). Apelativ kadšto ima navedeno značenje i u Popovu, ali se u Hercegovini češće u istome značenju rabi apelativ *grudina*.

⁴⁹ Jedna obitelj iz Zavale preselila se na majčinstvo u Pandža 1941./1942.

⁵⁰ Četvorica braće Đurić dobili su u Ravnu 1695. zemlje kao mletački nadarenici (Hrabak 1985: 42).

⁵¹ Gadžić je ujedno bio i obiteljski nadimak dijela Pažina. Zbog migracijskih kretanja ne smije se odbaciti mogućnost da su se i Pažini iz Orahova Dola preselili u Dobri Do te se onda proširili po Dubravama.

odakle je jedna obitelj došla u Trnčinu), *Ivanović* (starije prezime Zvona), *Kojić* (Grabovi Do), *Kovačević* (navodno su se ranije prezivali Pavlović), *Kristić*, *Kuže*⁵² (izumrli rod u Ravnome, iseljen na Moševiče; sudeći po toponimiji živjeli su i u Grabovu Dolu), *Maslarević*, *Medić* (iseljeni u Gluminu i potom u Dobranje u dalmatinskoj dijelu Zažablja), *Milić* (starije prezime Balija), *Novaković* (stariji pridjevnik ili prezime Maslarevića), *Pandža*, *Pavlović* (izumrli u Orahovu Dolu i odseljeni u Žukovice), *Pekić* (rod sa Zagorca iseljen u Kojnic), *Perić* i *Tomičić*. U mjesnoj su se toponimiji odrazili pridjevci, rodna imena i prezimena čiji nositelji žive u susjedstvu: *Ćosić*⁵³ (izumrli rod iz Orahova Dola), *(H)romić* (muslimanski rod u Ljubinj i Stocu, posjednici u Orahovu Dolu; Romići katolici živjeli su pak u Čvaljini i na Trebimlji), *Jelić* (došli kao trgovci iz Slanoga, rodom iz Trnove) i *Zor(i)čić* (spominju se u Ravnu; živjeli u Grabovu Dolu).

Razmjerno je velik i udio toponima motiviranih osobnim imenima. U mjesnoj su se toponimiji odrazila sljedeća kršćanska imena: *Andrija*, *Antun*, *Baro* < *Bartul*, *Ilija*, *Vranota* < *Vrane* ‘Frane’ te *Vice* i *Vicenco* < *Vincent*. Nešto je manji udio odraza narodnih imena: *Brânko* (< *Branimir/Branislav*), *Grdan*, *Raduš* (< *Rade* < *Radomir/Radoslav*), *Ruža* i *Vuk*, dok je udio odraza muslimanskih imena znatno manji (*Alija*, *Đerota* < *Đero* < *Đerasim*). Izdvojimo i dva toponima nastala od osobnih imena veoma rijetko potvrđenih na hrvatskome povijesnom prostoru. Toponim *Trublja* najvjerojatnije je nastao premetanjem od antroponimne osnove *Turb-*. Naime, ARj bilježi osobno ime *Turbe*, kao podanik se humskoga kneza Andrije spominje Hrvoje Turbić, a u Vidonjama u dalmatinskome dijelu Zažablja postoji zaselak *Trubino brdo* (Vidović 2009a: 178). Toponim *Semelja* izvodi se pak prema biblijskomu imenu *Semeo*⁵⁴ (< *Simej*; ARj 14: 843). Toponim *Mušja dolina* tvoren je od narodnoga imena *Mušo* (< *Mušo*⁵⁵ < *Mutislav*; Ivanova 2006: 311). Budući da u Hercegovini i u prvim osmanlijskim popisima nalazimo sela i toponime koji sadržavaju osnovu *muš-*, očito je da je povelik dio takvih toponima koji se spominju prije 15. st. motiviran antroponimnom osnovom *Muš-*, a ne apelativom *muša* ‘pašnjak’ orijentalnoga postanja.

⁵² Prezime se dovodi u svezu s apelativom *kuže* ‘psić’.

⁵³ Filipović i Mičevića navode da je Ivan Čosić 1817. manastirske zemlje u Orahovu Dolu (Filipović-Mičević 1959: 153). U Češljarima sam zabilježio osobni toponim *Ćosina dolina* kao spomen na taj rod.

⁵⁴ Postoji i selo Semelci kod Đakova.

⁵⁵ Prema izvođenju Ivanove (2006: 311). Osobno ime *Mušo* potvrđeno je 1475. u Orahovu Dolu. Od toga osobnoga imena valja izvoditi i ojkonom *Moševiči* (u ranijim zapisima *Mušovići*).

U mjesnoj su se toponimiji odrazili i sljedeći nadimci: *Đević*, *Mrkonja*, *Šare* (usp. *šarovit* ‘nepredvidiv), *Škrabača*⁵⁶ i *Vrdan*⁵⁷ (< *vrdati* ‘izbjegavati’).

5.4.1. Višečlani toponimi antroponimnoga postanja

5.4.1.1. Toponimi od antroponima i zemljopisnog naziva: *Ālijina dōlina*, *Āndrijina vōda*, *Bōškovića dōlina*, *Bōškovića kōsa*, *Brānkova dōlina*, *Būrumov dō*, *Đerōtin dōlac*, *Īvanovića vōda*, *Kōkotova dōlina*⁵⁸, *Kovāčevića dōlac*, *Mātijeve dōline*, *Médića dō*, *Mŕkonj dōlac*, *Mūšjā dōla*, *Pāndžina glāvica*, *Pod Médića dōcem*, *Rūžnjī dōlac* (< *Ružnji* ‘Ružin’⁵⁹), *Slādova dōlina*, *Šāri-na glāvica*, *Vičēncova rūpa*, *Vrānotina prōdō*, *Vrdanova ljūt*, *Vūkova dōlina*, *Vūkove strūge* (< *struga* ‘jaruga’), *Zōrčeva pēcina*, *Živāljev dō*.

U ovoj skupini toponima ušćevano je najviše apelativa koji se odnose na geomorfologiju krša: *dolina* (apelativ sadržava 5 toponima), *dolac* (5), *do* (3), *ljut* (1), *pećina* (1), *dola* (1), *prodo* (1) i *rupa* (1). Česti su i odrazi hidronimskih osnova: *voda* (2) i *struga* (1). Nešto je manje odraza oronimskih osnova: *glāvica* (2) i *kosa* (1).

5.4.1.2. Toponimi od antroponima i gospodarskih naziva: *Antūnova lazētina*, *Bālijino gūvno*, *Bārovo gūvno*, *Bjēlovo gūvno*, *Būrumova stāja*, *Đevića ložđe* (usp. *lozje*⁶⁰), *Gādžića lazētina*, *Jēlića vinogrād*, *Kristića gūvno*, *Kristića kàpija*, *Kristića mōs* (*Kristić* + *most*), *Mārīća gūvno*, *Médića gūvno*, *Nōvākovo gūvno*, *Pāvlovića gūvno*, *Pāvlovića ráđevica*, *Périća gūvno*, *Périća lazētina*, *Tōmičića gūvno*.

Najviše toponima iz ove skupine uz antroponim sadržava gospodarske nazive povezane s poljodjelstvom i vinogradarstvom: *guvno* (9), *lazetina* (3), *ložđe* (1), *rađevica* (1) i *vinograd* (1). Uz stočarstvo je povezan apelativ *staja* (1). U mjesnoj su se toponimiji odrazili i graditeljski apelativi *kapija* i *most*.

5.4.1.4. Toponimi od antroponima i naziva uvjetovanih duhovnim i vjerskim životom zajednice: *Jóvića grōblje*.

5.4.1.5. Toponimi tvoreni od antroponima i naziva kulturnopovijesnoga postanja: *(H)rómīća kūla*, *Kovāčevića kūla*.

⁵⁶ Rod Škrbić potekao od Dobroslavića spominje se u Radetićima 1729. (Vidović 2009b: 232)

⁵⁷ ARj (21: 443) bilježi i prezime *Vrdelić* te zoonim *Vrdeša* (ime koze) tvorene od glagola *vrdati*. U Sedlarima pak bilježimo toponim *Vrdešin vŕt*.

⁵⁸ Mihajlo Kokotović iz Gradca spominje se kao jedan od uskočkih vodiča tijekom napada na Ravno i Trebinju (Hrabak 1983: 105).

⁵⁹ Teško je utvrditi je li riječ o toponimu motiviranome ženskim narodnim imenom *Ruža* ili muškim kršćanskim imenom *Ružo* (< *Ružo* < *Ružo* < *Ruđer*). U Vidonjama je ojkonom *Ružne Njive* uvjetovan ženskim narodnim imenom *Ruža*.

⁶⁰ Apelativ *ložđe* zabilježen je u ARj (6: 179).

5.4.1.6. Od antroponima i toponima: *Milića Ràdūš*.

5.4.2. Jednočlani toponimi antroponimnoga postanja

5.4.2.1. Toponimi od posvojnoga pridjeva: *Grđan*⁶¹, *Kušelj*, *Trúblja*.

Toponim *Kušelj* mogao bi se dovesti u svezu s antroponimom *Kuše* (< *kuš* ‘kadulja’). Moguće je da je riječ o osobnome ili obiteljskome nadimku. Naime, u Mikulićima u obližnjim Konavlima prezime *Kušelj* nose negdašnji Butorovići i Mikulići.

5.4.2.2. Toponimi antroponimnoga postanja s toponomastičkim sufiksima: *Ġakuša*, *Gřkovina*, *Kovàčuša*, *Maslàruša*, *Škràbača*, *Vícevina*, *Ždràlovina*.

Većina sufiksa kojima su tvoreni toponimi iz ove skupine označuju pripadnost (-*ača*, -*ina*, -*ovina/evina* i -*uša*).

5.4.2.3. Antroponimi u funkciji toponima: *Brkići*, *Bùrumi*, *Jê(r)ćići*, *Kristići*, *Pàndže*, *Périći*, *Pirjáci*, *Ràdūš*.

Brkić (< *brk*), *Burum* (usp. *bulumač* ‘žitko zamiješano brašno kojim hljebari podmazuju hljeb kad je upola pečen’; Sk 1: 234), *Jerčić* (< *Jerko* < *Jere* < *Jeronim*), *Kristić* (< *Kriste* < *Kristofor*), *Pandža* (< *pandža*), *Perić* (< *Pero* < *Petar*), *Pirjać*⁶² (< *Pirjać* < *Piro* < *Petar*) i *Tomičić* (< *Tomica* < *Toma*). Osobno ime *Piro*, nastalo prema kršćanskomu imenu *Petar*, potvrđeno je u 13. i 14. stoljeću u Dubrovniku, a u 15. stoljeću ondje nahodimo i osobno ime *Pirko* koje Petar Skok (Sk 2: 650) drži mogućim dalmatskim prežitkom. Boško Pirija (< *Pirija* < *Piro*) iz Stoca spominje se pak 1637. tako da je moguće da su *Pirići* sa stolačkoga područja pristigli iz Orahova Dola. Sufiks -*ać*⁶³ uščuvan je i u prezimenima *Drmać* (< *Drme* < *Drmitar* ‘Dmitar’) i *Maslać* (< *Masle* < *Mase* < *Tomas*) zabilježenima u istočnoj Hercegovini.

5.5. Toponimi etničkoga ili etnonimskoga postanja: *Gřčkē gròbnice*, *Òrovskō pòlje*, *Tàtarica*

Ktetik *gřčki* odnosi se u Popovu na starinu objekta i na graditeljsko umijeće zidara ili klesara koji ju je izgradio, a ne na vjersku pripadnost (tumačenje prema pridjevu *gřčki* ‘pravoslavni’ nahodimo samo među pravoslavnim pukom i

⁶¹ Pridjev *grđ* u toponimiji Istarskoga razvoda nosio je značenje golem (usp. Grdoselo; Šimunović 1976: 23). S obzirom na činjenicu da je *Grđa* krška draga, ne treba posve odbaciti ni tu motivaciju.

⁶² U maticama su Pirjaći zabilježeni i pod prezimenom *Laznibat* (usp. *Plazibat*).

⁶³ Sufiks -*ać* najpotvrđeniji je u Hercegovini, južnoj Dalmaciji i Crnoj Gori (usp. Nosić 1998: 120).

možemo ga smatrati pučkom etimologijom). Štoviše, na srednjovjekovnome katoličkom groblju u Ravnu na više „grčkih grobova“ stoji titula *proto* kojom se označuje protomajstora. U pučkoj predaji Greima se smatraju prastanovnici Popova, »svojevrsna metafora predaka« (Lučić 2009: 353). Spomenimo i kтетик *rimji* ‘rimski’ (zabilježen u Ravnome u toponimima *Rimice* i *Rimje doline*) koji se odnose na posjede ravanjske župe. Posebno je zanimljiv toponim *Tatarica*. Naime, u Osmanlijskome Carstvu Tatari su na konjima raznosili poštu iz Carigrada u različite dijelove Carstva (Škaljić 1979: 63). Pouzdano se zna da je pošta za vrijeme osmanlijske vladavine dolazila na Gornji Zelenikovac. U mjesnoj je toponimiji ušćuvan i kтетик *orovski*.

5.6. Toponimi nejasna postanja: *Bàrzeni dô, Drâkûp*⁶⁴

6. Zaključak

U radu se, na temelju terenskoga i arhivskoga istraživanja, donosi opis naselja koji pripadaju selu Orahovi Do te se obrađuje više od 300 toponima u tome dijelu Popova.

U prvome se dijelu rada iznosi i osvrt na demografske prilike. Obrađeno je područje bilo izloženo velikim migracijama stanovništva zbog kojih ondje danas živi dvadeset puta manji broj stanovnika nego koncem 15. st.

Središnji se pak dio rada odnosi na mjesnu toponimiju u kojoj se ogleda reljefna, biljna i životinjska raznolikost, gospodarska djelatnost puka te važnost mjesta na kojima se nalazi voda (osobito u brdskim predjelima). U mjesnoj su toponimiji vidljivi tragovi predrimskoga (vjerojatno *Vardena ploča*) i dalmatskoga supstrata (*Čatrnja, Klačina, Polača, Pučina*). Od adstratnih je slojeva najzastupljeniji turski koji se ponajviše odrazio u kulturno-povijesnim i vojnim toponimima (*Karaula, Kula, Meteriz*), ali i u zemljopisnome nazivlju (*ada* ‘riječni otok’, *bubreg* ‘šiljato brdo’). Zastupljen je i mletački sloj koji se odrazio čak i u drugome imenu makrotoponima Dubrava – *Vala*, ali i u gospodarskim (*Džardin*). Hibridnom je tvorbom od hrvatskoga korijena i romanskoga sufiksa tvoren toponim *Pržinata*. Migracije se u hrvatskom jezičnom sloju mjesnome pučanstvu posve neproziran (npr. *Gornja uništa, Motovilje, Nerezina, Ublina, Zgon*).

Toponimija nam otkriva i mjesta negdašnjih slavenskih poganskih svetišta koja su se prometnula u kršćanska oltarišta i bogomolje (arheološka bi istraživa-

⁶⁴ Vjerojatno je riječ o antroponimu. Prezime Drakup nalazimo među hrvatskim iseljenicima.

vanja mogla potvrditi postojanje crkve posvećene sv. Iliji). Ostaci su slavenske mitologije i kršćanstva najrazvidnije u *Igrištima*, središtima popovskih sela u kojima su nekoć *igrane vile*. Saznajemo iz nje i imena izumrlih rodova te osobna imena koja su danas posve iščezla iz uporabe (*Mušo*, *Semelj* i *Slado*).

Literatura:

- ALIČIĆ, AHMED S. 1985. *Poimenični popis sandžaka vilajeta Hercegovine*. Sarajevo: Orijentalni institut u Sarajevu.
- ANĐELIĆ, PAVAO 1999. Srednjovjekovna župa Popovo. *Srednjovjekovne humske župe*. Mostar, 13–25.
- ARJ = *Rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*. 1881.–1976. Zagreb: JAZU.
- BROZOVIĆ RONČEVIĆ, DUNJA 1987. Tragovi poganskih, kršćanskih i islamskih kultura u toponimiji, *Zbornik 6. jugoslovenske onomastičke konferencije*. Odeljenje jezika i književnosti SANU, 7, Beograd, 117–124.
- BROZOVIĆ RONČEVIĆ, DUNJA 1997. Hidronimi s motivom vrelišta na povijesnome hrvatskom prostoru. *Folia onomastica Croatica*, 6, Zagreb, 7–40.
- BROZOVIĆ RONČEVIĆ, DUNJA 1999. Nazivi za blatišta i njihovi odrazi u hrvatskoj toponimiji. *Folia onomastica Croatica*, 8, Zagreb, 1–40.
- BROZOVIĆ RONČEVIĆ, DUNJA 2003. Inojezični elementi u hrvatskome zemljopisnom nazivlju. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 12, Zagreb, 3–14.
- ČOROVIĆ, VLADIMIR 1999. *Srpski manastiri u Hercegovini*. Beograd: Zavod za udžbenike.
- DAD = Državni arhiv Dubrovnik.
- FILIPOVIĆ, MILENKO S.; LJUBO MIČEVIĆ 1959. Popovo u Hercegovini. *Djela odeljenja istorisko-filoloških nauka naučnoga društva NR Bosne i Hercegovine*, 15 (11), Sarajevo.
- FRANČIĆ, ANĐELA; MILICA MIHALJEVIĆ 1997.–1998. Antonimija u hrvatskoj otkonimiji. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 23–24, Zagreb, 77–102.
- GLUHAK, ALEMKO 1993. *Hrvatski etimološki rječnik*. Zagreb: August Cesarec.
- GOLUŠIĆ, ANTUN 1991. *Rodovi Slanskog primorja*. Prilozi povijesti stanovništva Dubrovnika i okolice, knjiga 2. Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku.
- GUŠIĆ, MARIJANA 1974. Etnološka struktura transhumantnog stočarstva na tlu Jugoslavije. *Rad 21. Kongresa Saveza udruženja folklorista Jugoslavije*, Čapljina, 85–101.
- HALILOVIĆ, SENAHID 1996. Govorni tipovi u međuriječju Neretve i Rijeke dubrovačke. *Bosanskohercegovački zbornik*, 7, Sarajevo.

- HASANDEDIĆ, HIVZIJA 1990. Muslimanska baština u istočnoj Hercegovini. Sarajevo: Mešihat islamske zajednice.
- HER = *Hrvatski enciklopedijski rječnik* 2002. Ranko Matasović i Ljiljana Jojić (ur.). Zagreb: Novi liber.
- HRABAK, BOGUMIL 1983. Napadi senjskih uskoka na Zažablje, Popovo i Trebinje. *Tribunia*, 7, Trebinje, 101–129.
- HRABAK, BOGUMIL 1985. Zemljišne parcele feudalaca i muslimanskih seljaka u Popovu, Zažablju i Trebinju početkom Morejskog rata. *Tribunia*, 9, Trebinje, 31–46.
- IVANOVA, OLGA 2006. *Makedonski antropnomastikon (XV–XVI. vek)*. Skopje: Olga Ivanova.
- JACOV, MARKO 1983. *Spisi tajnoga vatikanskog arhiva veka XVI–XVIII veka*. Beograd: SANU.
- KATIČIĆ, RADOSLAV 1998. *Litterarum studia*. Zagreb: Matica hrvatska.
- KATIČIĆ, RADOSLAV 2008. *Božanski boj*. Zagreb: Ibis grafika, Matica hrvatska, Katedra Čakavskoga sabora Općine Mošćenička draga.
- KATIČIĆ, RADOSLAV 2010. *Zeleni lug*. Zagreb: Ibis grafika, Matica hrvatska, Katedra Čakavskoga sabora Općine Mošćenička draga.
- KATIĆ, SLAVKO 2009. Vegetacija na prostoru župe Gradac. *Župa Gradac: Humski zbornik*, 12, Gradac, 425–444.
- KREŠIĆ, MILENKO 2006. Katolici Trebinjsko-mrkanske biskupije prema popisu nadbiskupa Marka Andrijaševića 1733. godine. *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 48, Zadar, 439–452.
- KREŠIĆ, MILENKO 2010. Depopulacija jugoistočne Hercegovine izazvana turskim osvajanjem. *Povijesni prilozi*, 48, Zadar, 107–124.
- KRISTE, ĐURO 1999. *Župa Trebinja*. Dubrovnik: Župa sv. Petra (Dubrave Hrid).
- KRISTE, ĐURO 2007. *MORAŠnica. Slike jednog vremena*. Dubrovnik: PGM Ragusa.
- LIGORIO, ORSAT 2011. *Još nešto o akcentu naših romanizama* [uručak].
- LUČIĆ, IVO 2009. *Povijest dinarskog krša na primjeru Popova polja* (doktorska disertacija). Nova Gorica: Univerza v Novi Gorici Fakulteta za podiplomski študiji.
- LUČIĆ, JOSIP 1988. *Spisi dubrovačke kancelarije: Zapisi notara Tomazina de Savere 1284.–1286.; Diversa cancellariae II (1284.–1286.); Zapisi notara Aca de Titullo 1295.–1297.; Diversa cancellariae III (1295.–1297.)*, knjiga 3., Zagreb: Razred za društvene znanosti JAZU, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta u Zagrebu.
- MARIĆ, MARINKO 2011. Katoličko stanovništvo Orahova Dola i Zavale. *Od Dubrave do Dubrovnika, Humski zbornik*, 13, Neum – Dubrovnik.

- NOSIĆ, MILAN 1998. *Prezimana zapadne Hercegovine*. Rijeka: Hrvatsko filološko društvo.
- PANDŽIĆ, BAZILJE 1959. *De Diocesi Tribuniensi et Mercanensi*. Rim.
- PANDŽIĆ, BAZILJE 1988. Trebinjska biskupija u tursko doba. *Tisuću godina Trebinjske biskupije*, Sarajevo, 91–124.
- PATSCH, CARL 2005./2006. Prilozi za etnologiju istočne Europe – Nekadašnja gustoća naselja ilirskoga krša. *Status*, 8, 156–180.
- PECO, ASIM 1986. Ikavskoštokavski govori Zapadne Hercegovine. *Djela ANU-BiH*, 56, Sarajevo.
- Popis 1879 = *Ortschafts und Statistiks von Bosnien und Herzegovina / Statistika miesta i pučanstva Bosne i Hercegovine*. Sarajevo: K. u. k. Regierungsgsdrückerei.
- Popis 1895 = *Hauptresultate des Volkszählung in Bosnien und der Herzegovina vom 22. April 1895*. Sarajevo: Statistische Departement der Landesregierung.
- PUJIĆ, SAVO 2003. Iz trebinjske toponimije: Porijeklo toponima. *Tribunia*, 10, Trebinje, 131–186.
- PULJIĆ, IVICA 1988. Prva stoljeća Trebinjske biskupije. *Tisuću godina Trebinjske biskupije*, Sarajevo, 47–82.
- PULJIĆ, IVICA 1997. Stariji sakralni objekti na području Popova. *Ravno, Popovo – Četiri slike iz povijesti kraja: Humski zbornik*, 3, Ravno – Zagreb, 141–162.
- PULJIĆ, IVICA 2010. Planištarenje: zašto i kako? *Mučeništvo Petra Milanovića*. Biblioteka Crkve na kamenu, 117, Mostar, 47–60.
- PULJIĆ, IVICA; STANISLAV VUKOREP; ĐURO BENDER 2001. Stradanja Hrvata tijekom Drugog svjetskog rata i poraća u istočnoj Hercegovini. *Humski zbornik*, 5, Zagreb.
- SBiH = *Stanovništvo Bosne i Hercegovine: narodnosni sastav po naseljima*. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
- RSKNJ = *Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika*, I.–XVII. 1959.–2006. Beograd: Institut za srpskohrvatski jezik.
- SIVRIĆ, MARIJAN 2003. Migracije iz Hercegovine na dubrovačko područje (1667.–1808.). *Humski zbornik*, 6, Dubrovnik – Mostar.
- SK = SKOK, PETAR 1971.–1974. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*, I–IV. Zagreb: JAZU.
- STANKOVSKA, LJUBICA 1992. Antroponimskata baza *Hot-/Hъt-* zastapena vo makedonskata toponimija. *Folia onomastica Croatica*, 1, Zagreb, 55–81.
- ŠIMUNOVIĆ, PETAR 1976. Toponimija Istarskog razvoda. *Onomastica Jugoslavića*, 6, Zagreb, 3–34.
- ŠIMUNOVIĆ, PETAR 2004. *Bračka toponimija*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.

- ŠIMUNOVIĆ, PETAR 2005. *Toponimija istočnojadranskoga prostora*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- ŠIMUNOVIĆ, PETAR 2009. *Uvod u hrvatsko imenoslovlje*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- ŠKALJIĆ, ABDULAH 1979. *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. Sarajevo: Svjetlost.
- ŠKOBALI, ANTE 1970. *Obredne gomile*. Sveti Križ na Čiovu.
- VAJS, NADA 2003. *Hrvatska povijesna fitonimija*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- VEGO, MARKO 1957. *Naselja bosanske srednjovjekovne države*. Sarajevo: Svjetlost.
- VIDOVIĆ, DOMAGOJ 2009a. Gradačka toponimija. *Folia onomastica Croatica*, 18, Zagreb, 171–222.
- VIDOVIĆ, DOMAGOJ 2009b. Gradački rodovi. *Župa Gradac: Humski zbornik*, 12, Gradac, 197–238.
- VIDOVIĆ, DOMAGOJ 2009c. Utjecaj migracija na novoštokavske ijekavske govore u Neretvanskoj krajini i Donjoj Hercegovini, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 15, Zagreb, 283–304.
- VINJA = *Jadranske etimologije: Jadranske dopune Skokovu etimologijskom rječniku, I–III*. 1998.–2004. Zagreb: HAZU, Školska knjiga.

Toponymy of the village Orahovi Do in Popovo

Abstract

Based on field and archival research, around 300 toponyms of the village Orahovi Do in the southern part of Popovo are analyzed. In the first part of the paper, an overview of demographic conditions is given. This area has been exposed to great migrations, for which reason the area is twenty times less inhabited than it was at the end of the 15th century. In the second part of the paper, the topography of Orahovi Do is provided, as is data on local inhabitants in the present and in the past. In the third part, the toponymy of Orahovi Do is analyzed, in which toponyms of anthroponymic origin prevail.

Ključne riječi: Orahovi Do, Popovo, toponimija, ojkonomija, mjestopis

Key words: Orahovi Do, Popovo, toponymy, oikonymy, topography

